БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилеттинген

1961 ч. МАРТ 17 ПЯТНИЦА № 65 (4855).

Өртээ 2 көп.

Тыванын көдээ ажыл-агыйынын ажыл-ишчилери, 1961 чылда 6,4 миллион пуд тарааны, 18,5 муң тонна эътти, 16 муң тонна сүттү, 1702 тонна дүктү күрүнеге садар хүлээлгевисти хуусаа бетинде күүседир дээш боттарывыстың бүгү күштеривисти салыылыңар!

Кур черлер крайынга тудуг талазы-биле чөвүлел хурал

АКМОЛИНСК, март 15. (СЭТА). Казахстанның кур черлерин ажыглалга киирериниң ийиги үе-чадазы өгелээн. Бараанның тарааның чуртта эң хөй бүдүрүкчүзү — ол чер эътти, сүттү, дүктү болгаш мал ажылынын өске-даа продуктуларының эң чугула берикчизи болур ужурлуг. Ында чаа 130 совхозтарны тургузуп, эрги ажыл-агыйларны калбартып турар. Ынчангаш бүдүрүлгениң, чуртталга, культура-амыдыралдың тудуу бирги чергениң ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Эң чоокшу беш чылдарда тудуг-эптелге ажыдарынга дөзевилелдер мурнундагы чеди чылдарда чарыгдаанындан барык үш катап хөй акша-хөренгилер болурун чугаалааргa-ла четчир.

Кур черлер крайынга тудугну улам ынай калбартырының айтырыгларын СЭКП ТК-ның Бирги секретары болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевтүң бөгүн Акмолинскиге эрттирген чөвүлел хуралынга көрген. Крайның тудуг организацияларының төлөөлекчилери, чамдык совхозтарның директорлары, республика, край болгаш область организацияларының удуртукчулары, а ол ышкаш төп министерстволарның, албан черлериниң, төлевилел институттарының удуртур ажылдакчылары чөвүлел хуралга киришкен.

Совхоз суурлуг кандыг болур ужурлугул, тус черниң байдалдарынга чуртталга бажыныың кандыг хевири эң-не таарымчалыгыл, ону кандыг материалдардан тудары ажыктыгыл? Культура-амыдыралдың албан черлерин тударын канчаар дүргедедирил, мал фермалары кандыг болур ужурлугул, кур черлерге тудугнуң улуг программазын канчаар дүрген күүседип болурул? — бо-даа болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле боттарының санал-оналын чугаалаарын Никита Сергеевич олурганнардан дилеп, оларның-биле сүмелешкен.

Кур черлер крайынга оон бодунуң күчүлүг тудуг индустриязы тургустунган турар ужурлуг деп, чөвүлел хуралдың киржикчилери чугааланнар. Мында бажыннар тударының 43 заводтарын тудуп турар чүве деп, ССРЭ-ниң Тудуг болгаш архитектура академиязының президентизи В. А. Кучеренко дыннаткан. Чаңгыс ындыг завод безин беш — чеди совхозтарга тудугну хандырып болур болгаш чылда 300 квартираларга конструкцияларны база кезектерни белеткеп шылаар. Ангылал материалдарын бүдүрериңе, а ол ышкаш крайда кончуг байлак тус черниң тудуг материалдарын казып тыварынга хереглээр бүдүрүлгелерни тудар апаар.

Квартираларны узун дургаар турар кылдыр, чаңгыс аай кезектерни ажыглап тургаш, чаңгыс аай хевирниң ийи каът бажыннарын тудары тус черниң байдалдарында эң-не чогумчалыг деп санаан. Ындыг бажыннарны тударының өртээ чиик болгаш эптээшкиннерге механизмнерни эвзешти негээр. Ындыг бажыннарга хыыргыыш плиталардан долдуруушкуннуг демир-бетон каркастарны белеткээрин таарыштыр чорутса чогуур. Совхозтары 600 муң гектар чедир хыыргыыш үнүштерлиг крайга тудуг ажылынга ол тергиин эки материалды калбаа-биле ажыглап болур.

Совхоз суурларында чурттакчы чон соксаал чок өзүп турар. Культура-албан черлерин эң дүрген тударының эргежок чугулазын чөвүлел хуралга онзалап демдеглеп турган. ССРЭ-ниң Тудуг болгаш архитектура академиязының шенелде төлевилел институтунуң директору Б. Р. Рубаненконуң дыннатканын өзугаар алырга, уруглар садтарын болгаш яслилерин чаңгыс бажыңга турар кылдыр төлевилеп турар, чүге дээрге хагдынчак турар верандаларның күсели-биле оларны чайгы үеде ийи катап алгыдын болур. Интернадыбиле кады 320 өөреникчилер турар черлиг школаларның төлевилелин саналдаан. Совхоз суурунга бодунда столоваялыг, магазинниг, улуг эвес гостиницалыг болгаш амыдырал-чуртталганың албан черлиг бажыннарны тударын чогумчалыг деп көрген, оон ынай совхоз бүрүзүнге клубтуг болуру чугула.

Кур черлер крайынга малдың хөй кажаалары негеттинер дээрзин чөвүлел хуралга демдеглеп турган. Тус черниң материалдарын ажыглап, аңгы-аңгы кезектерден эптеп тургаш, оларны дүрген болгаш чиик өртөктиг тудар керек. Ол кажаларны мыйыстыг бода малды баглавайн тургузарынга болгаш хаваннарны бөлүктеп ажаарынга ажыглаар.

Совхоз суурларын шын, ажыктыг кылдыр планнаар дугайында төлевилел кылып турар кижилер эки сагыш салын деп, чөвүлел хуралга айтыш турган.

Кур черлерге тудуг айтырыгларын чугаалажырында: Казахстанның Компартиязының ТК-зының секретары Д. А. Кунаев, партиянын Кур черлер крайкомунуң секретары Т. И. Соколов, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазының оралакчызы П. П. Лобанов, ССРЭ-ниң Күрпланының капитал-тудуг килдизиниң начальниги, ССРЭ-ниң министри В. Э. Дымшиц, ССРЭ-ниң Күртүдүүнүн даргазы И. А. Гришманов, «Союзсельхозтехниканың» Бүгү-авилел каттыжыышкынының даргазы П. С. Кучумов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне Комителиниң даргазы Г. И. Зеленко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин белеткелдер талазы-биле Күрүне Комитединиң даргазынын оралакчызы Л. Р. Корниец болгаш оон-даа өскелер киришкен.

* * *

Совхозтарның, колхозтарның болгаш районнарның удуртукчуларыбиле кады агрономнар болза „Кур черлерниң чер ажылынга кол-кол угланыышкыннарны болгаш хөрзүннүң үнүш-дүжүттүг чоруун бедидериниң аргаларын бөгүн база чугаалашкан. Ол чөвүлел хуралдың ажылынга ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министри М. А. Ольшанский болгаш эртеменнер киришкен.

Академик Т. Д. Лысенко крайга бодунуң үрезин суурун тургузарының айтырыгларын чугаалаан. Алтайда көдээ ажыл-агыйның эртемшинчилел институтунуң директору Г. А. Наливайко кукуруза хөй черни эөлээр апаар куруктурган черлерге тарып олуттур культураларның тарылга эөлчештирилгезинче шилчиирин Кур черлериң ажыл-агыйларынга сүмелээн. Кур черниң тараа ажыл-агый институтунуң директору А. И. Бараев хөрөүнү аңдара кагбайн ажылдап кылырының аргаларын чөвүлел хуралдың киржикчилеринге таныштырган. Казахстанга чаа культура болур мал чеми бобыларны тарып өстүреринин агротехниказының дугайын Алтайның көдээ ажыл-агый институтунуң ажылдакчызы агроном М. И. Чеканова чугаалаан.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ VI ПЛЕНУМУ

Пленумга болган саналдардан

Областың көдээ ажыл-агый эргелелинин начальнигиниң оралакчызы эш **В. Шелемотов** саналынга чигир свёклазынче кол кичээнгейни угландырган. Чигир свёклазы болза бир центнерде 26 чемгерилге единицазын тудуп турар база бир кол мал чеми культура болур. Бистин областка мону тарыыры баштайгы дуржулга болур болза-даа, ону ажыл-агый бүрүзүнге тарыыры чугула. Свёкла тарылгазы бистин чуртувустун өске черлеринде калбарган төлөөде, бистин областка чугаажок үнер ужурлуг.

Свёкла 3—4 градус чылыта үнер болгаш 3—5 градус соокка шыдажыр культура болур. Ону апрельдин сөөлүнде майның эгезинде тарааш, сентябрыда ажаап ап болур. Ынчангаш оон өзүп үнер үезинин үргулчүлели 130—140, чамдыкта 150 хонук болур. Бо байдалдар бистин областка черле тааржыр.

Бир эвес агротехниканын негелделерин шын сагыыс болза, свёкладан дүжүт алдынмайн баар. Хамыктың мурнунда ону тарыыр участокту шын шилип алыры чугула. Свёкла өл-шыкка ынак культура болганда ону суггаттыг черге азы өл-шык улуг дүжер черлерге тарыыр керек. Одуруглар аразын ажылдап кылырына хөй күш негеттинер төлөөде, механизаторлардан ангыда, свёкла өстүрер звеноларга колхозчуларны, совхозтарның ажылчыннарын база киирери чугула.

Эш Шелемотов оон ынай саналына свёкланы тарып өстүреринин агротехниктиг негелделеринге тодаргай доктааган.

— Каскал фермазынга 1956 чылдан бээр быыааларны чагыштырып доруктурып, хонукта быыза бүрүзү 600—800 грамм немелде дензилиг болурун чедип ап келдим—деп, Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунуң быыза ажаакчызы эш **Р. Билзетмаа** чугаалаан.

Быыааларны чагыштырып доруктурар ажылды аная бөдүүн чүве дээр болза шын эвес. Инектерни эки одарладыр, янзы-бүрү чемнер-биле чемгерер керек. Инектерге быыааларны кайы хамаан чок эмзирбейн, чүгле төлзүне берген быыааларны эмзирери чугула. Оон башка инектер быыааларны эмзирбейн баар. 1960 чылда 63 инекке 100 ажыг быыааны чагыштырып доруктурган мен. Бо чылын 60 инекке 170 быыааны чагыштырып доруктурар хүлээлгени алдым. Ам мээн бөлүүмде 15 быыза бар болгаш оон иштинде бир инек ийистээн.

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң даргазы эш **В. Сарапулов** саналынга көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер, күрүнеге садарын көвүдедир болгаш малдың баш санын өстүрер талазы-биле бо чылын ап турар хүлээлгелерин чугаалавышаан, колхозтуң девискээри болур Коштунуң Арыг-Бажында хуу кижилериң ажыглалы болуп турар эки черни колхозка шилчилип бээр дугайында айтырыгны райкүүскомнуң амга чедир шиитпирлеевейн турарын шүгүмчүлээн. Бир-тээ райкүүском ону шиитпирлеп шыдавас чүве болза область организацияларындан биске дузалашсын — деп оратор чугаалаан.

Колхозта 800 га хире ажыглаттынмайн турар суггаттыг черлерни ажыглалга киирерин, тарылга эөлчештирилгезинге эгелеп киирерин. чигир свёклазының болгаш қырлыгкараның тарылгазын чорударын эш Сарапулов база чугаалаан.

Дараазында СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң секретары эш **С. Ирма** сес алган. Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының эоналар аайы-биле болуп эткилээн хуралдарының чорудулгазын, ол хуралдарга эш Н. С. Хрущевтүң чугааларын кичээнгейлиг дыңнап, районнуң партия организациязы бодунуң ажылын шүгүмчүлекчи өзү-биле көрүп турар деп ол чугаалаан.

Мал кыштагладыышкынынче күштү салганыңдан 1959 чылдагызындан бо кыжын өлген мал 1,5 муң баш эвээш болза-даа, «ҮТКА 25 чылы» совхозта, «Күш-ажылдың хостуу» колхозта малдың хорамчазы улуг. Бөдүүн чемнер төнүп турарындан ам Таңды райондан саван сөөртүр дей бердивис. Хар чуга болгаш белеткээн мал чемнери бар Хендергеже чамдык малдарны сайгарып чорудар деп турар бис. Бо фактылар болза кыштаглаашкынга багай белеткенгенивистің түннели болур, мооң уламындан сүт саалдазы кызырлып турар деп ол миннип чугаалаан.

Район бо чылын Хендергеге 8 муң га кур черни аңдарар, ниити тарылга шөлү 34100 га чедер болгаш күрүнеге 8 муд тонна тарааны садар. Мал ажылының продуктуларының талазы-биле 2070 тонна эътти, 1960 тонна сүттү, 193 тонна дүктү күрүнеге садар.

Дугуйлуг тракторларны септээр артык кезектер-биле хандырарын облкүүскомдан болгаш областың көдээ ажыл-агый эргелелинден ооатор негээн.

— СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң доктаалын, Пленумга болгаш зоналар аайы-биле болгулаан чөвүлел хуралдарга эш Хрущевтүң чугааларын Таңды районнуң ажылчы чоннары көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң дайынчы программазы кылдыр хүлээп алгаш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган — деп, райкүүском даргазы эш **М. Достакоол** чугаалаан.

Районнуң ниити тарылга шөлү бо чылын 100 муң га чедер. Оон 73,2 хуузу тараа культуралары. Кол мал чеми культура болур кукурузаны планлан ажыр 900 ганы тарыыр. Районнуң бүгү ажыл-агыйларынга чигир свёклазының тарылгазы 240 га болур. Бо культураларны тарып өстүрер талазы-биле чоокку хүннерде районга семинарны эрттирер. Свёкла болгаш силос ажаар комбайннарны келдирери чугула. Район бо чылын 30 муң га кур черни немей аңдарар. 46,5 муң тонна азы эткен чылдаазындан 71,5 хуу хөй тарааны күрүнеге садар хүлээлгени алган.

Оон ынай эш Достак-оол саналынга малдың баш санын өстүрер, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле алган хүлээлгелерин болгаш күрүнеге садар эътин 36 хуузун хаван эъди-биле күүседирин база чугаалаан.

Индирде «Тере-Хөл» колхозтуң хойжузу эш **Д. Чап.** Оон чугаалааны болза, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсанчаптың болгаш өске-даа мурнакчы хойжуларның сураан дыңнаан, Тере-Хөлдүң хойжулары чоонган бис дишкеш, хойларны чылда ийи удаа оолдадыры-биле сула эдержилгени чорудар айтырыгны тургустувус. Колхозтуң тускай эртемниглери хойларны тарып боозадыр дээш мээн коданымдан 113 хойну тараан. Түннелинде оон чаңгыс-даа хой оолдаваан. Тускай эртемниглериниң, ылаңгыя колхозтуң зоотехниги эш Сүрүмааның багай ажылдап турары ол-дур.

Мурнунда Каа-Хем районга хамаржып турувуста районнуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери чүгле колхоз суурунга, чамдык таварылгада оон чоогунда фермага чедер, а ыраккы одарларда хойжуларга четпес, бистериниң канчаар ажылдап турарывысты таныштыр турган. Ам область төвүнге хамаржыр апарганывыста моон бир чүве болур боор деп бодап турар бис.

Областың мурнакчыларының деңнелинге чедериниң аргалары бисте бар. Бо чылын 100 хой бүрүзүнден 130 хураганны алыр дээн хүлээлгемни чедип алыры-биле Чадаанага хой тарып боозадырын өөренир семинарже мени чорударын колхоз баштаар черинден дилээн мен. Дилээмни өзугаар мени бээр чоруткана бо.

— СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң доктаалын күүседип, партиянын XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш бо чылын инек бүрүзүнден 2700 кг сүттү слар хүлээлгени алган мен — деп, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң мурнакчы саанчызы эш **М. Бичии-уруг** чугаалаан.

1959 чылда хол-биле 17 инекти саап тургаш, электросаалдага киргени-биле ам 35 инекти саап турарын ол чугаалавышаан, оон ажылдап турары Туран фермазынга 1959 чылда инектерни тарып боозадыр ажылды эгелээш, ам соксай бергени шын эвес деп ол шүгүмчүлээн.

ХОЙ АЖЫЛЫНЫҢ МЕХАНИЗАСТАТТЫНГАН БРИГАДАЛАРЫН ТУРГУЗАР

— СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин күүседип, партиянын XXII съездизинге чедишкиннигиг ужуражыр дээш бо үеде кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжы хайныгып, тодаргай хүлээлгелерни ап турар — деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, хойжу **О. Лопсаңчап** саналын эгелээн. Бистин Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң малчыннарының хуралына хойжулар Мешпен-оол, Имер-оол, Мөнге болгаш оон-даа өскелер 100 хой бүрүзүнден 110—130 хураганнарны алырын хүлээнгеннер. Бо үеде кижи бүрүзү эки түннелди чедип алыр дээш аажок кызып ажылдап, малының байдалы эки, сиген-биле долу хандыртынган болуп турар.

Хой ажылын улам ынай хөгжүдер сорулга-биле механизастаттынган хой бригадаларын тургузуп, ажыл-агый санажылгалыг болур чорукту чедип алыр деп санадыг мен. Новосибирск хоорайга чаа эткен Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының хуралынга чорааш, мурнакчы кадарчылар-биле чугаалаштым. Хой ажылының ындыг бригадалары хамык чүвени боттары кылыр чүве-дир. Бригадага 2500—3000 хой бар болза, оон иштинде төрүүр 1500 хойдан ийи чылда үш оолдаашкынны алза, хөй эътти, дүктү албайн канчаарыл!

Хойнуң тарып боозадылгазын бригада боду чорудар болгаш амгызы ышкаш янзы-бүрү кошкарлар салыр чорукту соксадыр аппар. Бригадага одарларны хемчээп бээр. Бистің районда Хөр-Тайга, Шелеретектиг, Шом-Шум, Бестиг-Ажык, Шеми, Хөндергей баштары дээн ышкаш одарларны ажыглаза чогуур.

Меңээ каш кодан хойну кадып бергеш, хой ажылының бригадазын тургузарын мында келген районнуң даргаларындан дилеп тур мен. Ону тургузарының таарымчалыг үеи бо-дур. Чүге дизе, кажаны каяа тударын, сигенни кайын кезерин, каяа чайлаарын амдыгаштан планнаар болгай.

Новосибирскиге болган хуралга Тывадан 60 кижи чордувус. Бистериниң аъш-чемивис, удуур, дыштаныр черивис халас болганы магалыг чүве-дир. Ол хуралдың президиумунга олурып, эш Хрущевтүң чылыг холун тудар аас-кежиктиг болганымны силер бүгүдөниң ачы-хавыаазы дей бодаар мен. Хурал соонда бистің областың төлөөлери эш Хрущев-биле кады чурукка тыырттырганы онза өөрүүчүг болган. Бистер шуптувус эш Хрущевтүң холун туттувус.

Областывыстың адын көдүрүп, ону бирги черге тургузар дээш ажылдаар керек, эштер!

ЧАҢГЫС ААЙ ХЕП-МАЙЫК БАРЫМДААЛААР ЧОРУКТУ УЗУТКААР

«Кызыл партизан» совхозтуң коллективи бар курлавырларын болгаш арганларын санап көргеш, бо чылын 330 тонна эътти, 550 тонна сүттү, 22 тонна дүктү болгаш 12 муң тонна тарааны күрүнеге садарын шиитпирлээн. Кол мал чеми культура болур кукурузаны 650 га-га тарыыр азы эткен чылдагызындан ийи катап көвүдедир, га бүрүзүнден 550 центнер, а чамдык участоктардан 800 центнер ногаан массаны алыр болгаш чигир свёклазын 50 гага тарыыр. Бистің хүлээлгелеривис боттуг, быжыг болгаш эртемге үндезилеттинген — деп, совхозтуң кол агроному эш **Г. Дорохов** чугаалаан.

Чер ажылынга чаңгыс аай хепмайык барымдаалаар чорукту узуткап турар бис. Эткен чылын кызыл-тастын «Альбидум» деп сорту 12 центнер дүжүттүг турда, «Мильтурум-553»—14,8 ц дүжүттү берген. Ам «Альбидумну» тарывас бис. «Скала» деп сорт өскелерден 10 — 12 хонук эрте быжар болганда ону 1200 гага тарыыр деп планнаан. Мурнунда биске арбайның «Винер» деп сорту турган болза ам үш сорт бар апарган. Ынчалза-даа дүжүдү куду «Хаъский» деп сортту тарывайн, гадан 14,8 центнер дүжүт берген «Заларинец» биле үстүнде «Винер» деп сортту тарыыр бис. Совхоз сорттуг үрезиннернин тарылгазынга бүрүн шилчиир.

Агротехникага чаңгыс аай майык барымдаалаар чорукту узуткаарының ийиги кол үүлү болза тарылгаларның хуусаалары болур. «Скала» деп сортту бистің шөлдеривиске майның 2-де тарырга 8,9 ц, 12-де тарырга 16,5 ц, а 17-де тарырга— 16 ц дүжүттүг болган. Ынчангаш тарылганың хуусааларын чер-черниң байдалдарынга таарыштыр агрономнар боттары шилип алыр ужурлуг.

Агротехникада база бир кол үүл болза хөрзүнүү ажылдап кылыры, ылангыя шык базырыышкынын өйшаанда чорудары, үрезиннерни чажарының нормаларын шын сагыыры болур.

Кукурузаны өстүрериңе чылыг, өл-шык болгаш чемиштиг үүлдер керек. Маңаа черни шын шилип алыры чугула. Бистің совхозка моон мурнунда хөрзүннүг эки дээш тайга чоогу чылыг четпес черге кукурузаны тарааш багай дүжүт ап турган. Сөөлгү чылдарда Кара-Чыраада өлезинненчек хөрзүннүг-даа болза чылыг градузу чедер черни шилип алганы шын болган. Совхозтуң кукурузачызы эш Федосеенко 1959 чылда аная кукурузаны чазын удур аңдарып тарааш, га бүрүзүнден 318 ц ногаан массаны алган болза өткен чылын белеткеттинген хөрзүнге тарааш, 597 ц дүжүттү алган. Эш Федосеенко бо чылын кукуруза сеялказын минеральдыг чемишчидилге катай төктүр кылдыр боду эде дерип алган.

2000 ХАВАННЫ СЕМИРТИ АЗЫРААР

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы эш **Соян Хайының** саналынга чугаалааны болза, чеди чыл планының ийиги чылында 1183 баш хаванны семирти азырааш, күрүнеге 116 тонна эътти бердим. Ол болза чеди чыл планын күүседиринге биче-даа бол мээн салыышкыным болур.

1961 чылда партиянын XXII съезиизинге алдар болдурган социалистиг чарышка киржип, 2000 хаванны семирти азырааш, күрүнеге 200 тонна эътти бээр хүлээлгени алдым. Эткен ийи айларда 129 хаванны азырааш, 9 тонна эътти дужааган мен.

Эткен чылын люцерна, чумиза, чугай, дус болгаш концентраттыг чемнерни хаваннарга хүнде ийи катап белеткеп берип турдум. Хаваннар чайладыр черге бо чылын кудук казар деп турар. Чүве сөөртүр тергежигештиг «Беларусь» деп бир тракторну менээ быыгыгап бээрин дилеп турар мен. Ону мээн дузалакчым башкарып чорудар, а бодум база өөренип алыр мен.

Бүгү күжүмнү салып тургаш, бодумнуң алган хүлээлгемни күүседип шыдаар мен деп эш С. Хайын бүзүреттишаан, хаванны азыраар чемнер-биле ону үзүктел чок хандырарын дилээн:

100 ХОЙДАН 170 ХУРАГАН ДЭЭШ

— «Коммунизмче орук» колхозка 1954 чылдан бээр хой малдап келдим. Ам «Чыраа-Бажы» деп совхоз болдувус — деп, Чөөн-Хемчик районнуң хойжузу **Сат Сагбалдай** саналының эгезинге чугаалаан. Колхозка хойну чылда ийи удаа оолдадыр арганы ажыглавайн турган. Ындыг арганы ажыглаан. эш Лопсанчап Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты чедип алганын болгаш 1960 чылдың эгезинде областың бүгү хойжуларынга оон кыйгырымын солуннардан номчаан, бистин колхозка ону чүге чорудуп болбазыл деп дораан бодай бердим.

Хой тарып боозадыр пунктуга баарымга, ында бичии уругларның ажылын зоотехниктер айтып башкарбайн турарындан ажылдың хиреллии кончуг бооргa, бодум хойларымга сула эдержилгени чорудуп эгеледим. 6 кошкарның үжүн хой-биле кады чорудупкаш, бир үжүн аалга азырап үнүүзээр, даарта оларны хойга салгаш, демгилерин азырап турдум. Демги пунктуга тарып боозаткан хойлар кызыраан болду. Бо чугула ажылды шынар чок чорудуп турарының түннели ол-дур. Мен хойларымны база аная тарыткан болзумза, эткен чылын 100 хойга онааштыр 164 хураганны чедип албас турган ийик мен.

Бо чылын 100 хойдан-на 170 хураганны алыр дээн хүлээлгемни «Шын» солунга бижээн мен. Ол сөзүмнү өөлеп шыдаар мен. Ам база кошкарларны аралаштыр дыштандырып тургаш, сула эдержилгени чоруда бердим. Августан соңгаар ийиги оолдаашкын эгелээр.

Хойжу кижи хойларны аная эдерип чорбайн, таарыштыр кадарар керек. Чайын хойларны эки одарлыг чайлагларга семиртири чугула. Кышка удур мал чемнерин долдуур белеткеп ап болурунуң аргалары бисте бар деп бодаар мен. Бистің совхозка каттышкан «Хорум-Даг» колхозтуң девискээринде кончуг магалыг сиген үнер черлер барын көрдүм. Ындыг курлавыр турда-ла Чыргакы бажынын тайгазында сиген белеткээш, ажыглаваан бис. Ында ан-менге белеткеп бергенивис ол-дур ийин.

100 хойдан-на 170 хураганны алыр мен дээш, эш Лопсанчапты социалистиг чарышка кыйгырар мен!

* * *

Пленумга оон ынай санал берген эштер болза: СЭКП обкомунуң школа килдизинин эргелекчизи эш **В. Содунам**, Тес-Хем райкүүскомнуң даргазы эш **О. Оолан**, СЭКП-ниң Тожу райкомунуң секретары эш **Н. Тембрен.**

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле делгеренгей доктаалды хүлээп алган.

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ—АЙТЫКЧЫЛАР БОЛУУЛУНАР!

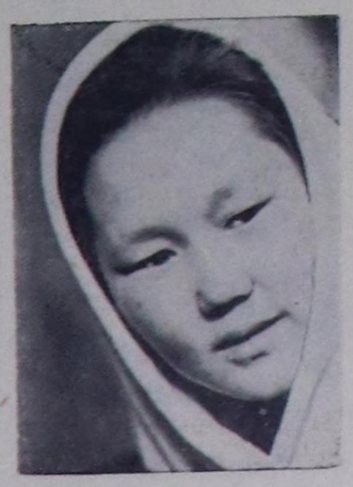

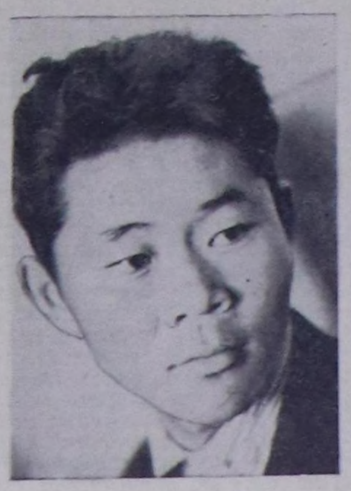

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) Өөвр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу Донгак Дамбу, Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозунуң саанчызы Зоя Кара-Сал, Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң саанчызы Натпит Саарбай, Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң аңчызы Михаил Чижит, Таңды районнуң Сталин аттыг колхозунуң саанчызы Оюн Битекмаа, «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы Ондар Чичемаа, Өөвр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң саанчызы Ооржак Үдүүне.

Фото В. Лутковтуу.

СЭКП-НИҢ XXII СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

Чаа тудугларда

«Тыва тудуг» трезинин коммунист эш Кузьмининыхка бригадирлеткен дашчыларының комплексилиг бригадазы коммунистиг деп ат дээш демисежип турар. Бригаданың кежигүннери 22 кижи. Олар чеди чылдың үшкү чылының эгезинден бээр чүткүлдүг ажылдап келген. Ооң түннелинде бригада бүдүрүлге планын январьда 140 хуу, февральда 143 хуу күүсеткен.

Бо бригада бетон заводунуң тудуун бо чылдың Май 1-ниң байырлалынга уткуштур доозар деп шиитпирлээн. Ынчангаш Кызылдың тудугларын ол чаа завод июнь айдан эгелеп бетон-биле хандырып эгелей бээр.

Бригаданың кежигүннериниң аразында Кузьма Дейкун, Александр Севастьянов, Михаил Акулов, Монгуш Маркс-оол оларга болгаш өске-даа мурнакчыларга трестиң коллективи чоргаарланып турар.

О. САМБУУ.

* * *

Чеди чылдың улуг тудуунуң мурнакчылары болур дээш чарыш «Тыва кобальт» комбинаттың тудугларында улам-на калбарып турар.

Бо хүннерде руда складының тудуун Николай Петягинниң бригадазы чорудуп эгелээн. Ол бригада даг черде ханызы 14, доораз—18, узуну—112 метр улуг оңгарны казып, ооң довураан болгаш дажын үндүрүп, чаа туттунар складтың фундаментизин тургузарын белеткээн. Ам фундаментини бетониаар болгаш аңаа даш салыр ажылдар эгелээр.

Складтың тудуун доосканда, ооң чанында руда болбаазырадыр фабриканың тудуу эгелээр. Склад тудуунда ажылчыннар февральдың бүдүрүлге планын 198 хуу күүсеткен.

Бо бригаданың тудугжулары С. Валов, С. Труцин, Д. Норбу олар хүн бүрүнүң ажыл нормазын эне бедик көргүзүглерлиг күүседип келген. Комсомолчу Д. Норбу аныяк тудугжуларның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржиктизи болган.

М. БАГАЛДАЙ.

* * *

Барын-Хемчик районнуң коммунал ажыл-агый конторазының тудугжулары чурттарга, культура-амыдырал болгаш бүдүрүлге тудугларының 1961 чылда планын чогуур үезинде күүседир дээш ажылды күштелдиргенгер. Тудуг ыяжының белеткелин эки чоруткан. Тудуг участоктарында амгы үеде 50 ажыг кижилиг 6 бригадалар ажылдап турар.

Олар чурттарганың 24 бажыңнарын тудар планныг. Ам 4 бригада чурттарга бажыңнарын, 2 бригада культура-амыдыралдың болгаш бүдүрүлгенин тудугларын кылып турар. Эш Хаажыкка болгаш эш Көк-Хунага баштаткан бригадаларның кайызы-даа 4—4 аал ишти чурттаар бир-бир бажыңнарның ханаларын салып дооскаш, ам база бир-бир ындыг бажыңнарның ханаларын салырын доозар чоокшулаан.

Эш Хаажыктың бригадазында Борбак, Эник-оол, Киим-оол, Кунгаа, эш Көк-Хунаның бригадазында—Аймаа, Көк-оол, Удукай олар хүн санында ажыл нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар.

С. СТЕПАНОВ.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң мурнакчы хойжузу Монгуш Балчыр 1960 чылда чүс хойдан-на 151 хураганны алган. Ол бо чылын чүс хойдан-на 160 хураган алыр деп социалистиг хүлээлгени алган.
ЧУРУКТА: хойжу Монгуш Балчыр. Фото В. Лутковтуу.

Ажыл-ишке организастыг

БУЛУҢ. Кандыг-даа ажылдың чедишкинниг болуру хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг улуртулгадан кол хамааржыр. Бай-Тайга районнуң «Мурнакы» колхозунуң эш Шожут-оолга удуртқан бригадазы бо чылдың тудугларынга 2000 кубометр ыяш белеткээр сорулгазын ажыр күүсеткен, ооң деп кезиин тудуг участоктарында эккеп алган.

Колхоз баштаар черинин даргазы эш Кудурукпайның дыңнатканын ёзугаар алырга, бригаданың звенолары тудуг участоктарында хуваалдалыг. Ажылдың бүдүнгүру, эки шынары дээш чарыш кижи бүрүзүн улам сорук киирип турар.

Шуй-Аксынга бо чылын ажыттынар кадыкшылдыга школазынга 45 уруглар турар интернаттың тудуг ыяжы бүрүн белеткеттинген. Барлык-Аксынга нарын дүктүг хой бригадазын тургузар сорулга-биле, аңаа кылыр 2000 хой кажаазының ыяжын прицептиг автомашина-биле дүжүрүп эгелей берген.

Бригаданың мал кажаалары кылыр звенозу 100 инекке болгаш 500 хойга ийи кажааны тудуп дооскан, кыштагларда чаш малга дөрт кажаларны база немей кылган. Олар ам Даг-Ужунда 400 хой кирер кажаанын тудуун эгелей берген. Чурттарга тудугларында звено дөрт өрээлдерлиг базынны дооскаш, ам база бир ындыг бажыңның ханазын бедидир сала берген.

СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлеринге күш-ажылчы улам сорук кирген колхозчу бызаачылар артельдиң бо чылгы тудуг планын партияның XXII съездизинге уткуштур күүседиринге бүзүредиг демисежип турар. Төрээн суурун улам чаагайжыдар, ниитиниң малынга таарымчалыг кажааларны белеткээр талазы-биле чоннуң тудугга шеф ажылын база калбартып турар.

Келир өөредилге чылында школага оттулар 2000 кубометр ыяшты база белеткеп дооскан. Ам артель бүдүрүлгезинге болгаш культура албан черлериге хереглээр 3000 кубометр оттулар ыяшты эш Бичеоолга удурткан 28 кижи белеткеп турар. Чоокка чедир олар 1000 ажыг кубометр оттулар ыяшты белеткээн.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

Аныяк хойжу Кыргыс Күскежик СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир, партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш бодунуң ажаап турары 420 баш хоюнуң кышкы ажаалдазын күштелдирип келген, ам часкы ажаалдазын база эки чорудуп турар.

Ооң ажаалдазында хой чылыг кажаалар, немелде чем-биле хандыртынган. Одарларны ол планныы-биле ажыглап турар. Төрүүр 371 хойлар бар. Ооң иштинден хураганнаан 77 хойнуң 80 хураганы чидириг чок алдынган. Ам төрүүр хойларның хураганнарын чидирит чок алыр дээш хойжу улуг кичээнгейни салган. Кыргыс бо чылын чүс хойдан-на 105 хураганны, хой санындан 2 кг 500 грамм дүктү алыр деп социалистиг хүлээлгени алган.

К. БОДАГАН,
Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозу.

Алдан-Маадырның малчыннары

СУГ-АКСЫ. СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, «Суг-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының малчыннары бедик көдүрүлүг-күннүг ажылдап турар. Ол ажыл участогунда партия өге организациязының секретары эш Кюрюнүп редакцияга дыңнатканы болза:

— Бистиң малывыс мурнуку чылдардан хүр болгаш менди кыштаглап турар. Ол болза малчыннарның ак-сеткилдиг күш-ажылының көргүзүү болур. Малдың өзери ооң чаш төлүн менди алырында болгай. Бисте сөөлгү хүннерге чедир төрүттүнген 1430 хураган, 900 аңай болгаш 16 быаза шупту бар, эки доругуп турар.

Сарыг-Булун суг-бараан фермазының саанчызы Ондар Дадым эрткен чылын 10 инектериниң бирээзинден-не 1261 кг суг саган, а бо чылын ортумаа-биле 1450 кг чедир саар дээш кызымак ажылдап турар. Ооң күш-ажылга үлегерин, хөй-ниити ажылынга ак-сеткилдиин көргеш, ону бо чылын область Совединиң депутадынга сонгаан. Ондар Дадымның ажылдап турары ол ферманың ийи айларда саган суду эрткен чылдың ол үезинден 896 кг хой болган.

Максим Киженниң кадарган хою менди болгаш семис. Эрткен чайын бодунуң күжү-биле (бирээзинге-ле 300 хой кирер) чаа ийи кажааларны кылып алган. Ооң кыштаа малга таарымчалыг, девискээри арыгшевер. Март 10-га чедир төрээн 170 хоюнуң 174 хураганнары менди доругуп турар.

Аргаларны тудугга ажыглаар

15 чурттарга бажыңнарын, 150 тонна тараа урар складты, көдээ ажыл-агый машиналарынга сарайны, кижи эмнелгезинин салбырының бажыңын, библиотека, дээрбе бажыңнарын, 1000 хойга ийи, 100 быаага, 1000 хаванга кажааларны, ол ышкаш МТМ-ниң даш тудуун тудары колхозтуң бүдүрүлге планында көрдүнген. Тудуг талазы-биле онаалдаларны чедишкиниг күүседири—тудуг бригадазының хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хереө болур.

Партияның XXII съездизинге күш-ажылчы белектер-биле ужуражыр дээш колхозчу ажыл-ишчилерниң хей-аъдын көдүрген социалистиг чарышка бистин бригаданың кежигүннери киришкен, боттарының мурнунда салдынган сорулганы хуусаа бетинде күүседир дээш ажылының темпизин ооҗумнаттайн турар. Бо чылдың тудугларынга 3000 кубометр ыяш, 1200 кубометр даш белеткээри планда көрдүнген.

Амгы үеде ыяш белеткелин бригада Келзөн-Булактың Дөңгелчиктигде үргүлүүлеп турар. Март 5-ке чедир 2000 кубометр ыяш кестинген болгаш чер агында өрукче үндүр сөөртүнген. Артkан 1000 кубометр ыяшты март 20-те чедир бригада белеткеп доозар деп турар, 14 кезикчилер 7 хирээ-биле ыяшты одура хирээлеп, ужуруп турда, 13 кижи ушкан ыяштарның бүдүүн аштап, шаңдалай чонуп турар. Тудугжулар чудуктарны 6 аът, «ДТ-54» деп тракторлар-биле орукче үндүр сөөртүп турар. Ыяш белеткелинде ажыл алаан организастыг.

Кезикчилер О. Хола, Д. Бирин, С. Маңгырыкчы, О. Даказар-оол, О. Омуза; сөөртүүчүлер Д. Базыр-оол, С. Дыыкы, К. Пионер-оол олар хүн бүрүде ажыл нормазын 130—175 хуу күүседип турарлар. «ДТ-54» деп тракторнуң башкарыкчызы К. Бады берт черлерден чудуктар үндүр тыттырарынга болгаш автомашина оруундуа ыяш сөөртүрүнге кызымак ажылдап, ажыл нормазын 120—150 хуу күүседип турар.

Ыяш белеткелчилеринге беседаларны, солун номчулгаларын агитаторлар А. Даңзы-Белек, О. Доржу докладчик чорудуп келген. Социалистиг чарыштың түннели бисте он хонуктап үнүп, ажылда четпестерни чайладыр дээш хуралывыска чугаалажыы, хемчеглерни ап турар бис.

Бистиң бригаданың ажылында четпестер ам-даа хей. Кестинген болгаш чер агында дажыглаттынган ыяштан тудуг шөлдеринде чоокка чедир чүүле 70 кубометр ыяш дүжүрүттүнген. Ыяш сөөртүрүнге прицептиг автомашина бисте быжыглаттынза-даа, ол машина үр үеде септелгеге турган. Ындыг-даа болза, ол чылдагаан эвес. Аът транспортун ажыглаар чорук бисте барык утундурган. Ажыл аъттары бар, шанактар чок. Тыттар күштү ажыглаар дугайында саналдар баштаар черге үнүп турда, тоомчага алдынмайн эрткен. Бригаданың күжү чедишпес. Ооң хараазы-биле даш белеткелин мынчага чедир эгелевээн бис. Ыяш белеткели-биле кызыгаарлаттынгаш, тудуг кылыры амдыызында бисте чорбайн турар.

Баштаар чер хереөженнерни тудуг ажылынче эвилелдээрин бодаайын турар. Тайгада ужурган ыяштың бүдүүн арыглап аштаарынга болгаш өртедиринге, даш белеткээринге күш-ажылчы хей хереөженнер киржип болурлар. Бар аргаларны ажыглап турган тудуг шөлдеринче шупту ыяшты чедирип алыры-биле ооң сөөртүлгезин дүргедедири, артkан бир муң кубометр ыяшты шалыпкын кезип, чер агынче дажыглап доозары, тудугларны кылырын дүргедедири, ооң шынары дээш демисежири—бистин хүлээлгевис болур. Тудугнуң темпизин дүргедедиринге болгаш шынарын өскиждеринге колхоз баштаар черинин докладчик боттуг удуртулгазы болгаш тода организакчы ажылы негеттинин турар. Бо дугайы бистерге улуг күзенчиг.

О. КОМБУ,
Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозунуң тудуг бригадазының бригадири.

Пленумнуң материалдарын таныштырган

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин колхозчу ажыл-ишчилерге тайылбырлаар талазы-биле Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозта партия организациязының агитколлективи багай эвес ажылдаан. Агитколлективте 18 агитаторлар, 6 лекторлар бар. Олар январь, февраль айларда 24 лекцияларны номчуп, хей санныг беседаларны, номчулгаларны кылганнар. Агитаторлар болгаш лекторлар боттарының лекцияларынга, беседаларынга январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин тайылбырдавышаан, колхозтуң ажыл-агыйының байдалын анализээп, 1961 чылда алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче угланган хемчеглерниң дугайын ажыл-ишчи бүрүзүнге чедир тайылбырлап турарлар.

Ыраакта чүрттап турар малчыннар ортузунга агитация ажылын база багай эвес организастаан. Азут суг-бараан фермазынга, Арзакта, Дерягинада малчыларга лекциялар, беседалар доктаамал болуп турар. Ыраакта малчыннарда быжыглаан агитаторлар Кол Эртине (Арзакта), С. Ламажык (Дерягинада) боттарының участоктарынга неделя санында барып турар. Колхоз төвүнде агитаторлар М. Верешагина, А. Горбунова, К. Эник-оол олар беседаларны ханы утка-шынарлыг, амыдырал-биле холбаштыр кылып, идепкейлиг ажылдап турарлар.

А. МАДЫР-ООЛ.

Лекция пропагандазын экижидер

Политиктиг болгаш эртем билиглерни нептередир талазы-биле ниитилеллин Бай-Тайга район салбыры эрткен чылын чамдык ажылдарны кылган. Лекция пропагандазын калбартып, амыдырал-биле холбаштырарын экижиткенинин түннелинде районнуң ажыл-агыйынга ооң салдары элээн бедип, ажылчы чоннарны күш-ажылче мобилизастаар талазы-биле улуг ужур-дузалыг болган. Ниитилеллин район салбырының кежигүннериниң хей нуруузу лекция номчулгазынга идепкейлиг киржип турар. Ылангыя эштер Р. Далай-оол, Мижит, Донгак, Норжун, Биче-оол олар лекцияларны чон ортузунга хей удаа номчуп, номчаан лекцияларының шынарын экижиткеннер.

Ынчалзажок районнуң ниитилел салбыры болдунуң мурнунга салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле кошкак ажылдаан. Бо чылын номчуза чогуур лекцияларның планын чедир күүсетпээн. Ажылдап кылгаш чорудуп берген лекцияларны номчуурундан ангыда, районнуң амыдыралынга холбашкан лекцияларны ажылдап кылбайн турар. Бо талазы-биле Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Үруле Кандаанның дуржулгазын лекция кылдыр ажылдап кылыр дээн план безин күүсеттинмээнин чугаалаарга-ла четчир.

Район ... бырының кежигүннеринден 13 кижи чыл дургузунда чангыс-даа лекция номчуваан. Оларның иштинде көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери Х. Чымба, Көк-Хаа, Гаража, Салчак болгаш ооң-даа өскелер бар. Ылангыя көдээ ажыл-агый темаларынга лекциялар эвээш номчуттунуп турар.

Шажынга чүдүп, сүзүглээр чоруктун артышкыннары районда бар болуп, аржаан сугларга чаламалар азар, аъш-чем, акша салыр чоруктар хей турда-ла, атеистиг темага чүгле чангыс лекция организастаан. Коммунистиг кижизидилге дугайында лекциялар кончуг эвээш.

Ам сорулга болза районда лекция пропагандазында четпестерни чайлаткаш, кол күштү СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин ханызы-биле пропагандалаарын ниитилеллин район салбыры хандырары болур.

Н. ДОПАА.

Ыяш белеткелиниң участогунда

«Тыва кобальт» комбинадының тудуунуң янзы-бүрү участоктарында ажыл хайныышкынныг чоруп турар. Таңды-Ууланың тайгазындан баткан Өнгеш деп хемниң унунда 50 кижи составтыг ийи бригадалар тудуг ыяжын белеткеп турар. Оларның белеткээн ыяжы комбинат тудуунуң бүгүле ыяш кылыгларынга ажыглаттынар.

Ыяш белеткелиниң участок начальниги Медведев, мастер Кишко олар бригадирлериниң дузаламчызы-биле ажылчыннарның күш-ажылын эки организастаан. Бригадалар ыяш кезериниң февраль ай планын 178 хуу күүсеткен, кескен ыяшты комбинаттың ыяш заводунче сөөрткен.

Ажылчыннарның аразында эштер Меңге, Делема, Даргар-оол, Бичиикыс олар ажылдың нормазын доктаамал ажыр күүседип, участоктуң мурнакчылары болуп келгеннер.

Н. НАМАЙ,
комбинаттың дузалаар ажыл-агый кылдызының начальниги.

«Өөк» совхозтуң хой ажылының Кошпайда механизастаттынган хой бригадазының улуг хойжузу, «Областың эң эки хойжузу» деп хүндүлүг атты бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле чаалап алган Василий Хуралбаевич Сотпа чеди чылдың үшкү чылын багай эвес чедишкиннер-биле эгелээн.

Василий Хуралбаевичиниң коданында быжыглаттынган нарын дүктүг 620 хойларның 220-зи оолдапкан. Чаа төрүттүнген чаш хураганнар бүрүн камгалаттынган болгаш силиг доругуп өзүп турар.
ЧУРУКТА: В. Х. Сотпа. Фото А. БЕГЗИНИЙ.

Ам-даа семиртир, менди өстүрер дээш

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң хаван ажаакчызы Х. Эникпен 1958 чылдан бээр хаван ажаал келген. Бо аразында ооң ажылының түннели багай эвес болган. Ылангыя эрткен чылын ол төрээн 12 хаваннарындан 154 хаван оолдарын менди алган, ынчангаш социалистиг хүлээлгезин күүсеткен.

Хаван ажаакчызы чеди чылдың үшкү чылында хаван бүрүзүнден 12 хаван оолдарын менди өстүрер деп социалистиг хүлээлгени алган. Баштайгы оолдаашкын январьның төнчүүнде болган, төрээн 10 хавандан 74 хаван оглун ол алган, чидириг чокка доруктуруп турар. Иелери, оолдары-даа ам чылыг, чырык кажаала ажаттынып турар.

Март айның ортадан сонгаар хаван оолдарын иелеринден аңгылап ажаап эгелээр деп турар. Ооң ажаалдазында хаваннарның ийиги оолдаашкыны июньда болур. Эникпен 1960 чылда 525 күш-хүнүн ажылдап алган. Хаваннарның күжү баксыраваан. Чуурган арбай, сула-биле өске чемнерни холуп турган ооң-биле хаван оолдарының чемгерилгезин экижиткен. Дирекция чери хаван ажаакчызынга ажылдап кедер тускай хепти хандырары чугула. Хаваннар чемгерер саваларны четчири-биле кылыры база негеттинин турар.

А. УЙНУК.

Өвүрнүң комсомолчулары кукуруза дээш

«Коммунизмче орук», «Торгалыг» колхозтарның баштаар черлери кукурузачы комсомолчу-аныяктарга техниканы, чепсек-херекселлерни быжыглаан. Кайы-даа колхозтар 2—2 тракторну, «ГАЗ-51А» деп 2—2 машиналарны оларның эргезинде киргген Аныяк механизаторлар чепсек-херекселлериниң септелгезин, үрезин арыглаашкынын дооскан.

Районнуң кукурузачылары эрткен чылда ниитизи-биле гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 250 центнер, «Торгалыг» колхозтуң кукурузачылар звенозу бир гектардан 550 центнер ногаан массаның дүжүдүн алган. Бо звено кукурузаның ногаан массазын өстүрер талазы-биле областың мурнакчы звеноларының аразында санадып турар, ынчангаш ВЛКСМ ТК-ның болгаш ВЛКСМ өбкомунуң шанналларын алган.

СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш кукурузачы комсомолчу-аныяктар социалистиг хүлээлгелерни алган. — Даарта-даа болза, ховуже үүптеринге белен бис—деп, аныяк кукурузачылар чугаалап турар. Кукуруза олурттур машиналар, база илиирлер бүрүн септеттинген.

Бо чылын «Коммунизмче орук» колхозтуң кукурузачылар звенозу 200, «Торгалыг» колхозтуң кукурузачылары 300 гектар кукурузаны тарыыр деп турар. Звенолар боттарының участоктарында 280 тонна өдекти, 500 кг хүлдү төккен. Олар чемишчидилге төгериниң планын чогуур өйүнде күүседир дээш демисежип турар. Кукурузачыларның хей нуруузу агротехника өөредилгезин бөлгүмнер дамчыштыр өөренип доозуп турар. Чеди чылдың үшкү чылында районнуң кукурузачылары 1 гектардан-на ортумаа-биле 400 центнер ногаан массаның дүжүдүн алыр дээш демисежип турар.

Л. ОЮН.

Шахтёрлар хостуг үезинде

Кежээкиниң 7 шак. Элегес-Аксының клувунга шахтёрлар чыглып келгеш, культурлуг ёзу-биле дыштанып, хостуг үе-шагын солун эртирип турарлар. Залга лекция азы кино болуп турар өйде кинону мурнунда көрүп каапкан улус будуттунар өрээлге шыдыраа ойнап, библиотекага номнар, журналдар, солуннар номчуп, чок болза биллиардтап болурлар.

— Клубтун ажылы дыка экижээн. Мындыг дыштанылганын сөөлүнде шахтёрнуң холу дыңзыг болдур ийин! Тамара Молодцова шынап-ла өр хей-дир!—деп, клуб эргелекчизинин дугайын шахтёрлар сеткил ханып чугаалап турарлар.

— Тамара Молодцова-даа эрес-ле кыс чүве, мактап болур. Ооң-биле кады клуб чөвүлелиниң өске-даа кежигүннери—башкы Петрова, бухгалтер Зубашова, библиотека эргелекчизи Шедрина, шахтёрлар Яцзин, Маркелов суглар шупту эки ажылдап турар-дыр ийин—деп, чамдык шахтёрлар ылавылап сөглегилээр.

Клуб чөвүлелиниң ажылы шынаппа үлегерлиг. Кылып эртирер ажылларны ам чаа арга-биле—ай санында эвес, а квартал санында планнап турар. Кол чүүлдерни баш бурунгаар белеткеп алыр үе-шаг четчип турар.

Клубта янзы-бүрү бөлгүмнерни тургузган. Ылангыя бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге дыка хей эштер идепкейлиг киржип, чамдыктары Элегес-Аксының билдингир ойнакчылары болу бергеннер. Шахтаның топоравы Вячеслав Скатков аккордеон-биле ойнаарынга эки мергежээн. Эмчи сестразы Валя Мельникова, столовая ажылдакчызы Надя Лебедева, шахтёр Саша Бауман болгаш өскелер концерт программазынга идепкейлиг киржип турарлар.

Элегес-Аксының клуву — шахтёрларның культурлуг дыштанылгазының төвү. Ооң иштики каасталгазы көрүштүг, фото-монтажтары болгаш стендилерни үргүлчү тургузуп турар. «Тываның көдээ ажыл-агыйы чеди чылдың үшкү чылында», «Кызыл-Хавак шахтазы чеди чылдың үшкү чылында» деп стендилер солун кылдынган, сан көргүзүүглер хөглүг болгаш чараш хевир-биле көргүстүнген.

Шахтёрлар клубка чыглып келгеш, амыдыралдың янзы-бүрү айтырыгларын чугаалажып, санал-бодалын солчуп турар. «Оваарын көрүнер» деп шоодутлуг хана солунну сонуургал-биле номчуп, ону үндүреринге киржип турарлар.

П. ЧЕЛБАК-ООЛ.

Ыраккы Тере-Хөлде

Кызыл хоорайның «Тере-Хөл» колхозунуң көдээ клувунуң болгаш колхозта комсомол организациязының инициативазы-биле тургустунган комсомолчу-аныяктарның агиткультбригадазы (составы 15 кижи) малчыннар ортузунга лекция, беседаларны чорударын база оюн-концерттерни үргүлчү көргүзерин эки организастаан.

Агиткультбригаданың кежигүннери төп суг-бараан фермазының малчыннарындан аңгыда, колхоз төвү — Кунгуртугдан ыракта Каргы фермазының малчыннарынга доктаамал барып турарлар. Оюн-концерт көргүзеринге салым-чаяанныг оолдар, кыстар чораан черинге-ле хана солуннарны үндүре каавыдып, улуг кажааларның иштин, даштын арыглаажып, харын-даа сиген сөөртүлгезин бо-ла организастаптар. Ынчангаш чоннуң хүндүткелин, макталын чаалап алганнар. Агиткультбригаданың кежигүннери бо хүннерде ылаңгыя СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле төөгүлүг шиитпирлерин таныштырарын колхозчуларның ортузунга калбартып турарлар.

Бо агиткультбригаданың ажыл-чорудулгазын экижиде-ринче колхозта партия организациязының бюрозу элээн сагыш салып, бригаданың киржикчизи, көдээ библиотека эргелекчизи эш Кыргыс Серөңмааның сөөлгү үеде чоруткан ажылын дыңнаан. Ам ук библиотека номнарны чүгле колхоз төвүнде өг-бүлелерге эвес, харын ырак одарларда малчыннарга чедирип турар. Ооң түннелинде библиотеканың доктаамал номчукчуларының саны дөрт чүс кижи чедир өскен. Амгы үеде бо көдээ библиотека Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозта көдээ библиотеканы (эргелекчизи эш Кол Чашпаяк) чарышка кыйгырган, хайныышкынныг ажылдап турар.

Т. БОЛДУР-ООЛ,
Кызыл хооркӱускомунуң инспектору.

ЭМЧИ СЕСТРАЛАРЫ

Эмчи сестралары Охемчик Мария Иможаповна болгаш Тамба-Даржа Валентина Сувановна Кызылдың № 1 эмнелге черинин коллективинин бедик хүндүткелин чедип алганнар.

Мария Иможаповна ам 17 чыл дургузунда эмнелге черинге ажылдап келген. Ооң ажылдап эгелээнинин баштайгы чылдарында Тывага эмчи хандырылгазы чаа-ла сайзырап эгелээн турган, ынчангаш бергедээшкиннер аңаа эвээш эвес таварлажып турган. Эмчилер болгаш эмчи сестралары Тывага ынчан эвээш турган, ол ышкаш янзы бүрү эмнер, эмнелгенин дериг-херекселлери чедишпес турган.

Эмнелге черлериниң саны ынчан эвээш турган. Ылаңгыя ыраккы сумуларга эмнелге салбырлары ынчан шуут чок турган деп чугаалап болур.

Амгы үеде, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү чаагай сагыш салышкыннарының ачызында Тыва области эмчи хандырылгазы кайгамчык хөгжүп сайзыраан. Районнар төптеринде чаа эмнелге черлериниң, колхозтарда, көдээ суурларда эмнелге салбырларының саны чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар.

Ам бисте эмчи талазы-биле тускай эртемниг тыва кадрларны көрүүдээн. Кызылда медицина училищезин чылдын-на хей-хей эмчи ажылдакчыларны белеткеп үндүрүп турар.

Тамба-Даржа Валентина Сувановна Кызылдың фельдшер-акушер школазын дооскан сөөлүнде ам 8 чыл ажылдап турар. Ол Кызылдың № 1 поликлиниказының процедура кабинединде ажылдап турар болгаш бодунуң ак сеткилдиг, сагыш-чөвүлүг чоруу-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

М. И. Охемчик болгаш В. С. Тамба-Даржа олар дуржулгалыг эмчи сестралары болуп турар.

Чурукта: М. И. Охемчик, В. С. Тамба-Даржа.

П. ЕРМАКОВ.
сөөг болгаш фотозу авторнуу.

КЛУБ—культураның одаа

Кедээ-чонуун культура хандырылгазын удам ыраай эжиждер талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң эртиен чылдагы доктаалы кедээге культура албан черлериниң, оон иштинде кедээ клубтарының ажыл-чорудулгазының практиктиг сорулгаларын тодаргайлаан. «Ак-Эрик» колхозтуң баштаар чери, Кызыл-Чыраа кедээ Совет ук сессиянын шиитпиринге дүүштүр, культураның одаа—кедээ клубтуң ажылын эжиждер дугайында элээн хемчегларни алган. Клубтуң ишти, дашты чонга көрүштүр, чараш кылдыр шиметтинген, ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган.

Бистиң кедээ клувувус эрткен чылдың ноябрь айдан бээр бодунуң ажыл-чорудулгазын мурнукузундан көскүзү-биле эжижиткен. Клубтуң бүгү ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны колхозчу кедээге культурлуг чурталганы пропагандалап нептередиринге колхозчу массаның культурлуг дыштанылгага негелде-хереглелдерин долузу-биле хандырарының сорулгазынга чагыткан.

Эрткен беш айларның иштинде бистиң клувувустуң бот-тывынгыр уран түүл коллективи колхозчуларга 13 удаа оюн-концерттерни көргүскен. Бисте ырның, танцының, көгжүмнүң бөлүүмнери докталаал ажылдан турар. Уран түүл бөлүүмнери баштай 10 ажыг киржикчилерлиг турган болза, амгы үеде 29 кижи хаара туттунган. Оларның хөй кезии колхозчу аныяктар. Концерттерниң программаларын клубтуң чөвүлелинге баш удур чугаалажып көрүп, колхозта партия организациязы-биле дугуржуп ап, оларның идейлиг утка-шынарынче, чонга дөштиг, көрүштүг, чедингир болгаш ужуруне улуг кичээнгейни салып, хынамчалыг белеткеп турар бис.

Чоруттунган культура-массалыг ажылларның аразында культурлуг амыдырал-чурталга дээш пропагандага холбашкан тускай темалыг 3 кежээлерни эртирген бис. «Культурлуг амыдырал-чурталга дээш» деп темага январьның төнчүзүнде эртирген кежээ колхозчуларга солун, таарымчалыг болган. Ол кежээни эртиреринге клуб чөвүлелинге көрүп, ажыл планынга киирген болгаш партия организациязы-биле дугуружкан турган. Ону «совет кижиниң моральдыг мөзү-шынары» деп беседа-биле эгелээн. Культурлуг чурталга деп чүл дээрзинин талазы-биле колхозта кижи эннелгезиниң салбырының эргелекчизи эш Борбай-оол беседаны оон соонда чоруткан. Оон мурнунда организастаттынган «Кыстар кежээлинге» база-да культурлуг, ажыг-силиг, надыр-чаагай чурталга дугайында чугаалар болгулаан. Ам удаавас «Малчының кежээзин» эртиреринге белеткенип турар бис.

Кедээ клубтуң культура-массалыг болгаш организастыг ажылдарынга чеди кижи составтыг клуб чөвүлели болгаш партия, совет комсомол организацияларының активчилери идепкейлиг киржип турар. Оларның санынга башкылар Д. Эвилел, Чажин-оол, уруглар садының ажылдакчылары Зоя Карти, Клара Былак, эмчи А. Борбай-оол, колхозчу Ким-оол, Севилбаа болгаш өскедаа эштерни адап болур.

Культура-массалыг ажылдардан аңгыда, ажылчы чоннарга лекциялар, илеткелдер кылыр талазы-биле клубка эвээш эвес хемчеглер чоруттунган. Көскү агитация бисте база бар. Партия, комсомол организацияларының «Колхозчу хана» солуну докладаал үнүп турар. Клуб чөвүлелиниң кежигүннери колхозчуларның бажыңнарынга, чоогунда мал фермаларының ажылдакчыларынга барып, оларның культура амыдыралының негелдерин сонуургап, бот-тывынгыр уран түүл болгүмнеринге чаа киржикчилерни хаара тудар талазы-биле ажылды чорудуп турар.

А. САЗАА,
Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозта клуб эргелекчизи.

База бир бригада немешкен

Кызылдың № 1 чүк АТК-ында коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демисел онза күштелген. Амгы үеде АТК-ның чолаачыларының 9 бригадалары ол бедик атты чедип алганнар, а коммунистиг ёзу-биле чурттаарын, ажылдаарын болгаш өренирин шиитпирлээннерниң саны улам көвүдеп турар. Дуржулгалыг чолаачылар Зюзин, Монастыршин, Подольский, Захаров оларга удуртkан коммунистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннери чолаачылар партияның XXII съездизинге белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, күш-ажылчы улуг чедишкиннерни чедип ап турарлар.

Эрткен чылын АТК-га турган 8 коммунистиг күш-ажыл бригадаларынга немей чоокта чаа база бир бригадага ол бедик атты тывыскан. Ол болза хоочун чолаачы Германга удуртkан бензовоз машиналар чолаачыларының бригадазы.

1960 чылда алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң түүнелинде ол бригада АТК-да мурнакчыларның одуруунга кирген. Чүк соорту-түүнүң онаалгаларын бригада кежигүннери тонна талазы-биле 100,3 хуу, тонна-километр-биле 122,8 хуу күүсеткен болгаш 1162 литр бензинниң камналгазын чедип алган.

Чыл дургузунда автомашиналарны үрелиишкин чок долу ажыглаарының болгаш орукка озал-ондак болдурбазының талазы-биле Германның бригадазы АТК-да эң дээре көргүзүглерни чедип алган.

Бригада кежигүннери шупту айларның, кварталдарның планыг онаалгаларын ажыр күүседип келгеннер.

Коммунистиг партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка киржип тура Германның бригадазының кежигүннери чыл планын октябрь 17-де күүседир деп бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

А. БАТАЛОВ,
№ 1 АТК-да экономист.

Четпестерни чайладыр дээш

«Коммунизмче орук» колхозтуң ниитинин малы алдан чыгам кезек коданнарда хүр чазаглап турар. Бора-Шайда болгаш Хандагайты, Улаатай талазында мал бригадаларының бригадирлери эштер К. Сазыг биле Х. Самбылдайның илеткелдерин колхозчу коммунистерниң ниити хуралынга чоокта чаа чугаалашкан.

Амгы үеде колхозтуң девискээринде хар улуг дүшкен болза-да малдың ниити байдалының эки турарын, хойнуң оолдаашкынының түлүктеп эгелээнин илеткелчилер чугааланнар. Хойжулар Кенден, Оолакай, Бюрбю-оол, Шаратай, Самбуу, Намбар-оол, Кыртык дээш өске-даа хойжулар малды эки ажаап база оон чаш толуп бүрүн камгалап ап турарлар. Эш Намбар-оолдуң катон кажаага кыштаан иттериниң байдалы кончуг эки, дүгү арыг, узун болган. Аныяк инек кадарчылары эштер Чимит-оол, Шагдыр-оол, Очур-оол дээш өскелериниң-даа чедишкиннери хуралга база демдеглеттинген.

Оон-биле кады мал ажылында улуг четпестерниң бары илерээн. Мал чемнерин чөп ажыглаваан ужурунда чамдык коданнарда оон хандырылгазы үзүктелишкиниг өөлүп, оолдаан хойларга немелде чеинер чедишпейн турар. Чамдык хойжуларның коданнарында чаш мал өлүп турар. Чижээ, С. Самданның коданындан 30, М. Санаанындан—16, М. Даадырнынындан—6 чаш хураган өлген. Хойжу Д. Кенен-оолуң коданындан 13 хунан хой. М. Сенди, М. Оолчувай оларнындан—35 хунан өшкү өлген чорук ниитинин малының ажаалда-тежээлдезинге үстүнде ады үнген кижилерниң харысалга чок чоруун хереченээн.

Колхозтуң фермаларында сүт саалдазы эрткен чылдың бо үеининң деңнелиниң кудулап турар. Оон чылдаганы инектерниң хөй кезиниң төрүвейн турарында болбайлаан. Ылчалза-да төрээн инектерниң немелде чемгерилгези хандыртынмаан. Ылангыя 1800 тонна кукуруза силозунуң онгарын колхозтуң баштаар чери амга чедир ажытпаан, а ол ышкаш күрүненің чөпшээреп бергени 5 тонна шишкиндини Чадаанадан сөөртүп алырын ол база сонгларладып келген чорукту четпес деп коммунистер демдеглээн.

Ниити мал ажылында үстүнде ышкаш четпестерни катаптавас дээш чогуур хемчегларни алырын колхозтуң баштаар черинге хуралдың киржикчилери сүмелеп турганнар.

С. ШОЙДАК,
Өвүр районда.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

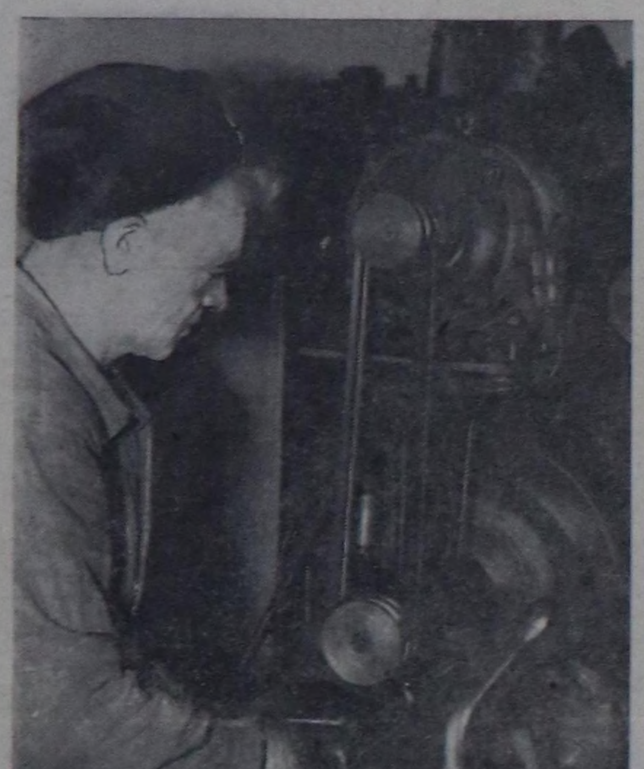

Чаа-Хөлдүң септелге-техниктиг станциязының мастерскаязында Матвеев Георгий Петрович үшкү чылда ажылдап турар. Рационализаторжу саналды ол кашты-даа киргген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты Георгий Петровичге тывыскан.

ЧУРУКТА: Г. П. Матвеев дискек өскеги дуразаалап тур.
Фото **Смагиннии.**

Апрельде алыр

Сүт-Хөл районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырынга бо чылдың парлалга чагылгазын организаставаны-биле үш чүс ажыг өрегеде чангыс-даа чагыла чок болганын, эш В. Донай-оол бижээн.

Редакцияның чоруткан материалынга СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң пропаганда болгаш агитация килизиниң эргелекчизи эш О. Шагдыр-оолдуң харылааны-биле алырга, бо чылдың парлалга чагылгазын эрткен чылын салбырга организаставаан, совхозта партия организациязы парлалга чагылгазын Бора-Тайга салбырда организастап эгелээн, ийиги кварталдан эгелеп ажылчыннар солуннарны болгаш журналларны алырлар.

Ийиги шугумнуң дайынчылары

«Хүн болгаш шаң бүрүзүнде серемчилелдиг болур ужурлуг бис».
Н. С. ХРУЩЕВ.

Коммунистиг партия, оон деннинчи Төп Комитеди бисти кезээде серемчилелдиг, ангының дайынчыларынлаа Төрээн чуртун камгалаарынга белен болурун өөредип турар. Ол харысалгалыг чугула сорулганы боттандырарынга бистиң округтуң кызыгаржылары Тыванын, Даг Алтайының болгаш өске-даа областларның ажылчы чоннары-биле быжыг харылзаалыг.

Тыванын кызыгаржылары биле областың ажылчы чоннарының, аныяктар кежээлерин, спорт маргылдааларын кады организастаар, суваглыг кижилер-биле ужуражышкыннар кылыр үнелиг чаңчылдары улам калбарып турар.

Областың мурнуу талазында улуг эвес малчыннар сууру бар. Ында колхозчулар биле оон чоогунда заставаның кызыгаржылары найыралыг өг-буле ышкаш чурттап турар. Ажыл-агыйның, культураның база өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээрде суурнуң коммунистери болгаш комсомолчулары заставаның кызыгаржылары-биле үргүлчү сүкележип, оон күүселдезин кады боттандырып турар.

Элээн хөй фермаларда аратар кызыгаржы офицер И. Бутылкинни эки таныырлар. Колхозчуларга ол аныяк хөй илеткелдерни, солун беседаларны кылган, ында парторганизациянның политиктиг кижизидилге ажылын эжижиринге идепкейлиг дузалажып турар. Колхозчулар эш Бутылкинни район Совединиң депутадынга соңгааны таварылга эвес.

Заставада комсомол организациязының секретары В. Морозов колхозта аныяктар ажылын эжижидер талазы-биле ында комсомол улуртукчузу А. Сазаага улуг дузаны көргүскен. Аныяк дайынчыларның болгаш колхозчуларның кады тургусканы бот-тывынгыр уран түүлүн концерт көргүзүглери чедишкиниг болуп турар.

Кызыгаар камгалаарынга боттавының үлегерин көргүспүшаан, колхозчулар ортузунга идепкейлиг ажылдааны дээш Тыванын комсомол өбкому элээн хөй аныяк дайынчыларны хүндүлел бижиктер-биле шаңнаан. Чижээ, В. Морозов, Н. Мошевитин, А. Пономарев, В. Салогаев, Г. Итляшев, В. Шамшин болгаш оондаа өске. Оларның аттарын Тыванын аныяктары эки билир.

Бо бүгү болза совет улус болгаш оон дайынчылары чардынмас тудуш харылзаалыг болу бергенин ынчангаш бистиң күштүүвүстү хереченеп турар. Кызыгаарда дайынчылар-даа, чурттуң чону-даа боттарында сиңниккен — Төрээн чуртун ыдыктыг камгалаар чангыс сорулгалыг.

Бистиң кызыгаарывыстың бир участогунга мындыг таварылга болган. Колхозтуң хову турлаанче угландыр, кызыгаардан кел чораан чепсектиг чеди кижи колхозчулардан чем негээннер. Ону күүсеткеннеге, оларның биреэзи ат ажаакчызы Веревкинче балды-биле тап берген. Колхозчу Звягинцев эжинге дузалажып халый бергеш, дайынының чепсээн хунаан алган. Веревкинче база бир ийи дайын шурап келген. Чепсектиг дайынчыларны тудуп алыр дээш Звягинцев, Веревкин, Чупров оларның чидиг демиселинин үезинде комсомолчу В. Грошев заставага кончуг дүрген медээлепкен. Кызыгаар үрекчилери туттурган.

Оон бээр элээн үе эрткен. Чоокта болган бир таварылганы база айтып болур. Кедээ Совет даргазы Допчун Лаховтуң ол девискээрде танывас кижизи чок. Бодунуң колхозунуң фермаларын үргүлчү эргиир, ону чон хүндүлээр турган. Д. Лаховка билдинмес бир кижи ховуга таваржы берген.

— Кайнаар баарын ол?—деп, Допчун Бастыевич айтырган.

—Бодумнуң теведерим дилеп чор мен—деп, хөөнчек харылаашаан, аалын каккаш, бурунгаарлапкан.

— Мегеленкен ол—деп, коммунист Лахов боданган:

— Тур! Мээн соомче чоруп өлүр!—деп, дужаган.

Дружинник Допчун Лахов кызыгаар үрекчизин ынчаар туткаш, заставага эккеп берген.

Колхозчу ол суурда Д. Лаховтуң эжи Алексей Төмүр-оол база серемчилелдиг чорукту илередип турар. Коммунист Төмүр-оол ыракны фермага чораан, кызыгаардан бир кижи черниң ажытталчаан дамчып чоруп олурганын эскерипкен.

Оон бажыы доза, кончуг дүрген четкеш, Алексей Төмүр-оол айтырган:

— Кайын келдин?

— Берт-Дагдан.

— Чүүү канчан чор сен?

— Ажылдаар чер дилеп.

Кылыр ажыл бажын ашкан, бистиң мындыг үеэвисте, ол билдинмес кижиниң харызын Төмүр-оол өлдепсингеш, ону тударын шиитпирлээн. Оон кара сагыштыг үүлгедиглер кылырын сезиндирбейн, ону Феомага чөптүг эккелгеш, заставаже дынналышкан.

— Кызыгаарда кижи бүрүзү үргүлчү серемчилелдиг болур — деп, дружина командири эш Миндирыг колхозчуларны бо-ла сургаан олурар. Кызыгаар үрекчилерин илередип тударынга ол идепкейлиг кижи. Ч. Нурзат, М. Шойжуп, С. Сагаачы, С. Сенге, М. Конгунова ышкаш эки ажылдап турар дружинниктер хөй.

Улутларның серемчилелдиг үлегерин уруглар база эдерип, Төрээн чуртунуң ыдыктыг кызыгаарын камгаларынга идепкейлиг болуп турар. Чоокта чаа болук оолдар, болуг, фотобанчаратыг, танывазы кижи хем ыдыында чораанын көрүп каланнар. Оон сезинчиг байдалын эскергеш,

оолдар дораан-на заставага медээлепкен, дайзын туттурган.

Төрээн чуртунуң ыдыктыг кызыгаарын каран өгү ышкаш камгаларынга бистиң улустуң, совет кижилерниң—ийиги шугумнуң өзулуг дайынчыларының патриотчу шаңнаалыг илерээшкиннери массалыг.

Чуруктарда: Улуучу дружинниктер: солагай талазындан **С. Хабын, Ч. Эртине, Т. Лопсан.**

Бистиң эниях өөнүктеривис, тигин өренирчи шөнерлер **Лена Кыстай** биле **Коля Куяклан.**

Майор **И. ЮНДИН.**
Фотолары авторнуу.

Сүт бүдүрерин көвүдедиринге

САРЫГ-БЕЛ. Кукурузаның мал чемнинге чугулазы, ылаңгыя сүт бүдүрерин көвүдедиринге үнези улуг. Ону ажылдың практиказы улам-на бүзүредип турар. «Шекпээр» совхозтуң Аянгатында салбырынга эрткен чылын кукурузаны чугле 100 гектара олурткан, оон гектарындан 280 центнер ногаан массаны алган турган.

Бо чылын Аянгатыга ол чугула культураны 220 гектара олурткан, аңаа эң эки шөлдү шилээш, ону эрткен чайын аңдарып белеткээн. Партия организациязының секретары эш Сериң-оолдуң редакцияны дыңнатканы болза:

— Коммунист Чадамбага удуртkан 12 кижи составтыг аныяктар звеносу кукуруза шөлүнде 400 ажыг тонна өскеги көөнчел чымылдыраан. Оларда 1 автомашинаны, 1 тракторну болгаш 6 аттарны быжыглыг берген. Звено бо чылын гектардан ортуяаа-биле 300 центнерден эвээш эвес ногаан массаны өстүрүп ап шидаар.

Тыва дыл дугайында чаа шинчилел ажылдары

(«Эртем демдеглелдеринден»)

Тыва дылды эртем талазы-биле эңне баштай шинчилел эгелээнинден бээр барык-ла үүс чылдың үүрү боон турар. Ол үениң иштинде, ылангыя Улуг Октябрьның соонда тыва дылды эртем талазы-биле шинчилээринге улуг ажылдар кылдынган. Ылчалза-даа бистиң төрээн дылывыстың ол-бо айтырыгларын шилип алгаш, хандыр шинчилел келген таварылгалар эвээш. Бо ажылче кичээнгейни тыва дылдың шинчээчилери чугле сөөлгү чылдарда күштелдирген.

Тыва дылдың теория-даа, практика-даа талазы-биле ниити болгаш тодаргай айтырыгларын ДЛТ-ниң эртем-шинчилел институдунуң дыл, бижик салбыры амгы үеде үштап-баштап, шинчилеп турар. Ол институттуң «Эртем демдеглелдеринде» тыва дылга хамаарышкан элээн хөй түүлдерни парлаан. Оон сөөлгү ийи VII, VIII дугаарында парлаттынган ажылдарны допчулай көргүзер база ында көөп турар айтырыгларга хамаарышкан чамдык бодалдарны болгаш саналдарны киирер—бо түүлүү бижиирде мындыг сорулга салдынган.

«Эртем демдеглелдериниң» VII дугаарында Д. А. Монгуш, Г. Ф. Бабушкин, Е. Б. Салзыңмаа оларның ажылдары кирген.

Д. А. Монгуш, Тыва дылда үе хевирлериниң дугайында (85—92 арыннарда). Бо ажылда тыва дылга дыка хереглеттингир эрткен үениң (кожумаз: **-ган, -ген...**, оон арай эвээш хереглеттинер-**галак, -гелек** кожумактыг үе хевириниң дугайын тодаргай сайгарып көргеш.

Ында шагда эрткен үениң нарын хевирлерин тодаргай көргени солун. Ол хевирлериң чижектери:

Авам кээп турган.
Ачам келир турган.
Ачам келген турган.
Ачам ажылдавышаан турган.
Ачам ажылдаалак турган.

Эрткен үениң хевири эрткен үениң причастиези болур. Ол өске-даа түүрк дылдарда ындыг. Ол үениң нарын хевирлери (үстүнде көргүскен хевирлериис) өске төрел дылдарда база-ла бар болгаш ындыг хевирлер орхон-улуг-хемниң эртеги түүрк бижиниң (көжээ бижиниң) турасказалдарыдан бээр-ле бар болуп келген. Автор **галак -гелек** кожумактыг хевирни болгаш өске-даа хөй эвес дугайларын тодаргай тайылбырлап көргүскен.

Д. А. Монгуш ук хевириң тывылган угун ийи янзы тайылбырлап турар: 1. Эртеги уйгур дылга турган **-гулук, -гүлүк** кожумактыг хевирден (чижээ: сөзлегулук «чугаалап, сөглеп турар») азы 2. **-гы, -ги** деп кожумак-биле элек деп сөстүң каттышканындан (чижээ: келги+элек (?) **келгелек**) тывылган чадавас. **-галак, -гелек** кожумактыг хевирни канчаар чдаарын автор еске чамдык авторларныдан өскээр тайылбырлап көргүскен.

Г. Ф. Бабушкин, Тыва дылда деепричастиелериниң уткалары болгаш синтаксистиг функцияларының дугайында (93—104 арыннарында). Кылыг сөзүүнүң иштики кол хевирлериниң биреэзи деепричастиелер болур.

Бо түүлүде укталбаан (баштайгы) **-ып, -а, -й, -каш**, укталган **-пышаан, -кыла, -кыже** — шак ындыг кожумактарлыг деепричастиелерни шинчилеп көрген.

Деепричастиелер дээрге кол өөрүүзүнде наречиеэвээн, причастие уктуг хевирлер болур деп автор айтып турар. Түүлүге деепричастиелериң утказын, домакка ролюн элээн долу көргүскен. Чижээ, **-а** кожумактыг деепричастие чугле байдал болур **(хадарыктай берген)**, амгы үениң көөлүбес хевирин—**дыр** деп артынчыбиле кады тургузар **(ырлай-дыр сен)**; **-ып** кожумактыг деепричастие базза-ла байдал болур **(адып эккелген)**, кол кылыг сөзү-биле чергелешкек кылдынгыны көргүзер **(көржүп, ошкакып тур бис)** дээш оон-даа ыңай.

Түүлүнүң төнчүзүнде Г. Ф. Бабушкин көрдүнген айтырыгларында үзе шиитпирлеттинмээн, маргылдаалыг түүлдер бар деп айыткан. Ол шыныл-ла ындыг. Чамдык айтырыгларны авторнуң шиитпирлээни-биле чөпшээрежир арга чок.

Чамдык чижектерни көрүп көрээлиңер. Деепричастиелер наречиеэвээн хевирлер болур—шак бо бодал бодунуң үндезининде частырыглыг. Шынында-ла деепричастиелериң чугле шоолуг эвээн (салаа базып санап болур: **баштай, кады, кожа** деп болгаш өске-даа хөй эвес дузалал сөстер, наречиелер) наречилер апарган, байдал уткалыг хереглеттинери база кызыы. Оон ыңай, деепричастиелер каттышкан кылыг сөзүн тургузарының кол хевирлери болур (ол дугайын көрүп турар түүлдүүстө, түүге-ле ийик, оозалап айытпаан). **Чоруптар** деп хевирни **чоруп+тур+ар, чоруптум** деп хевирни **чоруп+ут+тур +мен олурупкан** деп хевирни **олуруп +каг+ган** деп хевирлерден укталып тывылган деп көрген. Херек кырында ол ындыг эвес болгай: **чоруптар, чоруптум, олурупкан** деп хевирлер **чорувутар, чорувуттум, олурувуткан** деп хевирлериң өскерилгеи, чыырылган хевирлери болур. Ол дугайын Г. Ф. Бабушкин боду-ла чугаалап турар: **-п** кожумактыг деепричастие **ыт** деп кылыг сөзү-биле кады доосгуйган видтиң бир хевирин тургузып турар дээн (арын 99).

Е. Б. Салзыңмаа, Тыва дылда чагыржылгалыг сөс каттыжыышкыны (105—117 арыннарда). Түүрк дылдарда сөс каттыжыышкынының дугайында ажылдар ам-даа ындыг-ла кончуг хөй эвес. Ылчаарга ук айтырыг ол-бо дылдарның синтаксизинге хамаарышкан айтырыгларны шиитпирлээринге шуут холбашкан. Оон ужурунда сөс каттыжыышкынының дугайында түүл база чугула.

«Хамаарышкан грамматиктиг хевирлиг, домакта уткалыг ийи ийикте оон хөй-даа сөстериниң синтаксистиг бөлүктерин сөс каттыжыышкыны дээр»—деп автор бижээн. Оон соонда чагыржылгалыг сөс каттыжыышкынларының янзылары тодарадылгалыг болгаш объективиг сөс каттыжыышкынларын бирден бирээ чокка тодарадып бижээн.

Тодарадылгалыг сөс каттыжыышкынларының чижектери: **чиге будук, ожуктуг хадылар, беш салаа, чурттуң байлаа; чоруур ашак.** Объективиг сөс каттыжыышкыннары: **хейти дүжүрер; акым-биле чоруур мен; тайбың дээш тулчур** болгаш оондаа ыңай.

Ук ажылды моон соңгаар уламчыларын авторга күүзүр херек.

«Эртем демдеглелдериниң» VIII дугаарында (1960 ч.) тыва дылга хамаарышкан ажылдар сан талазы-биле хөй, шынар талазы-биле улам эвээш деп чугаалап болур. Ол ажылдарны кысказы-биле көрээлиңер. Эрткен чылын тыва улустуң амыдыралынга чыыртыылыг байырлалдарның биреэзи—тыва бижикти тургусканыдан бээр үжен чыл оюн области-ка демдеглеп эрттирген. Аңаа холбаштыр тыва бижик дугайында **С. К. Тока биле С. Ш. Мындриманың** ажылларын ында парлаан.

С. К. Тока, Культура революциязында алдарлыг хүн (арыннар 16—26). 1921 чылда тиилээн национал хосталгалыг революцияның мурнунда карангы будуулук амыдыралга чурттап чораан тыва улус ам бурунгаар улуг базымны кылган. СЭКП ТК-ның, Совет чазактың, бүгү совет улустарының, ылангыя улуг орус улустуң дузаламчызы-биле тываларның амыдыралында болган үндезин өскерлиишкиннерни автор тодаргай фактыларга көргүзүп турар. Тыва бижик Тывага культура революциязын боттандырарынга күүлүг чепсек болган.

Автор мындыг түүлдү киргген: «Бижикти тургусканы соонда колдан турар ортазакы диалектиниң базазынга литературлуг тывэ дыл хевирлеиип тургузупган деп чүвени бис ам билир бис». Ындыг түүнелди үндүргени дыл талазы-биле практиктиг ажылдарны чорударынга таарымчалыг байдалды тургузып турар, чүге дээрге чамдык маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээрде бис ортакы диалектилериң материалдарынга, фактыларынга даянар ужурлуг бис.

Бодунуң түүлүнүң сөөлгү кезээнде автор мынчаар түүнел бижээн:

«...бижикти тургусканы-биле Тывага культура революциязының эгези салдынган. Төрээн дыл кырынга бижик социализмни болгаш коммунизмни тургузар дээш демиселге Тываның арат чонун сырый каттыштырарынга, билиглер-биле чепсегглээринге күүлүг чепсек болган...

Национал бижик орус культуралы эртинелерин шиңгээдип алырынга, бистиң чуртуң болгаш делегейниң социалистиг лагериниң өске-даа улустары-биле тыва улустуң интернационалчы чоокшулажырынга болгаш эжы-дуңма ёзу-биле кады ажылдажырынга эң чугула чепсек боон келген болгаш болуп-даа турар».

З. Б. Арагачы, Кылдыныгның дүрген, хенертен, чииги-биле болурун илередир дузалал кылыг сөстери (арыннар 113—117). Түүрк дылдарда, оларның иштинде тыва дылда база, дузалал кылыг сөстери чугула ужурдузалыг. Тыва дылда ындыг кылыг сөстерингe **чору, тур, олур, чыт, кел, бар, чет, бер, ал, кал, каг, кир, бол, ун, дүш, халы, көр, эрт, апар, эгеле, доос, час, чыга, чада, сок, шап, тырт, хон, де, кыл, кылын** — бо кылыг сөстери хамаржыр. Олар боттарының чиңгине сөс упказындан аңгыда, грамматиктиг утка илередир боорга, дузалал кылыг сөстери деп адап турар. Чижээ, **номну бер, удуй бер** деп чижектериң баштайгызында **бер** тускай уткалыг, сөөлгүзүнде тускай утка чок, чугле удуй деп сөс-биле кады чаңгыс утканы долдур илередир.

Түүлде дузалал кылыг сөстерийниң чугле чамдызын, тодаргайларга, кылдынынның дүрген, хенертен, чиик болурун көргүзер кылыг сөстерин көргеп, чижээ, белеткей **шааптар, бижий тырттар, чыда дүшкен.**

А. К. Делгер-оол, Тыва домакта кылыг сөзүнүң бөлүктериниң кол-кол янзылары (арыннар 118—126). Бо түүлде көрүп турар айтырыглар практика-даа, теория-даа талазы-биле чугула айтырыгларның санынга кирер. Түүлүүнүң ады-да дараазында айтырыглар сагышка киирип келир: домакка кандыг-кандыг бөлүктер тургулазарыл? Ол бөлүктериң делгеренгей причастиелиг азы деепричастиелиг кежигүннерден, тайылбыр домактардан ылгалы түл—сүт дээш оон-даа ыңай.

А. К. Делгер-оолдуң ажылы ханы утказыг, нарын айтырыгларны көрүп турар.

Ылчалзажок автор чамдык айтырыгларны будап турар хире. Чижээ, делгеренгей кылыг сөстүг кежигүнниң кылыг сөзүнүң бөлүктерин ылгаштырбайн турар. Оон туржук тайылбыр домактары-биле кылыг сөзүнүң бөлүүн бир черде будапкан: **бир эвес аас-кежиктиг кыстар болзуларза,** ырлавайн барып болур силер (В. Кек-оол). Бо домактың баштайты кезээн автор кылыг сөзүнүң даар байдал бөлүү деп санап турар. А херек кырында ону даар байдалдың тайылбыр домаа деп саналар болгай.

Г. Ф. Бабушкин, Тыва дылда тайылбыр домактарының тургузуунуң дугайында (арыннар 127—138). Чагырыскан нарын домак дугайында, тайылбыр домакты тодарадырының дугайында айтырыг амгы үеде тюркологияда үзе шиитпирлеттинмээн, маргылдаалыг, оон-биле чергелештир коончуг чугула айтырыгларның биреэзи болур. Бо айтырыгны парлалгага, чуруттуң дыл эртемдеринериң хуралдарынга чидин-биле чугаалажып турганы-даа оон чугулазында болур.

Ылчангаш автор шыңгыы теманы ажылдап кылыр сорулганы салган. Элээн кащ домактарны байгарын көргеш, автор мындыг түңнел кылган: адаарының падежинде кол сөстүг болгаш сөглекчилиг будун домактың иштинге кирген конструкцияны тайылбыр домак дээр (арын 132). Оон ыңай тайылбыр домак бурүзу хамаарылгалыг төнген уткалыг, тускай интонация чок болур, дыка хөй тайылбыр домактарны нарын домактан хоорутларга, төнген утканы илередип, харын-даа домак-даа дээр демдек чок апаар.

Тайылбыр домакта сөглекчи кол сөс-биле дүүшкен, таарышкан турар—дээн авторнуң бо бодалы черле шын. Тайылбыр домактың сөглекчизи кол домакка кандыг хамаарылгалыг болдур, шак оон тайылбыр домактың турузуу, утказы хөй таварылгада хамаржыр (арын 137). Оон соонда тайылбыр домактарның 12 янзызын чыскаай санап киргген: үениң, турештүн, сорулганың, чыдаганының, түңнелдин, кылдыныг байдалының, даар байдалдың, чөрүүдээнин, тодарадылганын, немелдеиин, кол сөстүң, деңнелгениң тайылбыр домактары.

Бо ажылды тыва дылда чагырыскан нарын домак дугайында чугула түүлдү шиитпирлээринің херээнге чугула салыышкыны киргген деп үнелеп болур.

Институт сөөлгү үеде диалектилер шинчилээр ажылды элээн күштелдирген. Оон түңнелдери болур түүлдерни база «Эртем демдеглелдериниң» бо дугаарында парлаан.

З. Б. Арагачы, Тожу диалектизи. (арыннар 204—211). Диалект шинчилээр экспедициядa чыгдынган материалдарны сайгарып көргеш, автор бо ажылында Тожу диалектизиниң онзагай түүлерини тыскан. Оларның чамдыктары бо-дур: коклай, халчак, кыйын, хечээ, хаттынар, сооча, тоолдук, эллыы, эмте, кэкэн, болан, йаңгыс; хемгеди, барсан, баазан, аараныык. Литературлуг дылда болгаш төп диалектизде оларның хевири: коклай (берү), аалды, кыжын, кежээ, аттынар, шооча, тоолдун, эмте, кайыы, болган, чаңгыс, хемче, барзыыза, база, аараан. Оон ыңай литературлуг дылда чок чамдык сөстерни киргген: мыңды, ямдыт (човак), чаний (кажык), харбаныы (хол-Хаа) болгаш өске-даа.

Г. Ф. Бабушкин, Тыва дылдың барын талазы диалектизиниң чамдык түүлдери (211—215).

Бай-Тайганың, Барыын-Хемчиктиң чонунуң чугаазында чамдык онзагай түүлерни бодуунгар тургаш, ол диалектиден авторнуң тыскан онзагай түүлериниң чижектери: ижи (ийи), чиме (түве), эт (эыт), шилдаа (чылапча), уза (утба), оғаа (тоогаан), ындыг (ыңдыг), холунан (холундан), бардым быза (барзымза), бардың быза (барзыныза) дээш оон-даа өске.

Диалектилериң материалдары тыва дылдың төөгүзүн өөренирине улуг ужур-дузалыг.

«Эртем демдеглелдериниң» сөөлгү ийи үеэгинде дыл дугайында ажылдарның кол-колун допчулалын көрдүвүс. Мында кирген чамдык шугумчүүлелдиг саналдар-биле авторлар чөпшээрешпес-даа чадавас, түүге дээрге допчулалды кылган кижи база чазыг кылыптарындан хостуг эвес. Допчулалдан алгаш көөрге, парлаттынган ажылдар шупту-ла чугула болгаш кол айтырыгларны көрүп турар, ол айтырыгларны боддунары-биле шиитпирлээн.

Ылчалза-даа тыва дыл эртеминиң мурнунда сорулгалар хөй янзы, дыка улуг. Парлаттынган түүлдерде дегеп чамдык айтырыглар бөзин дыка хөй шинчилел ажылдарын чорударын негеп турар.

ДЛТ-ниң Тыва эртем-шинчилел институдунуң «Эртем демдеглелдериниң» оон ажылдакчылары тыва дыл талазы-биле айтырыгларны шиитпирлээр дээш улуг ажылды чорудун турары тодаргай. Ол ажылды улам күштелдирери, хамыладган болгаш калбарган шинчилел ажылдарын дамзыдары эргежок чугула.

Ш. Ч. САТ,
Кызылдың пединститутунуң башкызы.

Көрей Улус-демократтыг Республика. Көдээ ажыл-агый кооперативтериниң кежигүннериниң чаагай байдалы чылдыңна экижип орар. Көдээ суурларның чурттакчыларының культурлуг деңнели өзүп турар. Көдээ суурларда библиотекаларны, клубтарны тургузуп, Культура ордуларын тудуп турар.

ЧУРУКТА: Соңгу Хамген можуның Дильдю үездизинде Сапрен дээр көдээ ажыл-агый кооперативиниң клуву.

КТТА-ның фотохрониказы.

АКЫ-ДУНМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

20 миллион гектар көвүдээн

ПЕКИН. (СЭТА). Каш миллиард кубометр суг кирер ишкир улуг суг шыгжавыры болгаш суггарылга системалары Кыдаттың ийиги беш чыл планының үшкү чылының дургузунда туттунган болгаш чүс-чүс муң гектар ховуларны суггарар арганы берген. «Чжунго синьвэнь» дээр информастыг бюллетеньниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, гидротехниктиг тудугларны калбартканының түннелинде ол үениң дургузунда республикада суггаттыг шөл 20 миллион ажыг гектарга көвүдээн, ол чорук эрткен чылын Кыдатка болган күштүг кандаашкын-биле демиселге чугула рольду ойнаан.

Бо чылдың часкы тарылгазынга идепкейлиг белеткенмишаан, кыдат тараачыннар чоокта чаа туткан суг шыгжавырларындан болгаш магистраль каналдардан Хуанхэ хемниң адакы агымында турар Хэбэй, Шаньдун болгаш Хэнань можуларның шөлдеринче сугну чедире бээр суггарылга каналдарын тудуп турар. Эрткен чылга удур бо чылын суггаттыг шөл 700 муң гектарга немей көвүдээр. Кыдаттың үргүлүү кандаашкынга таваржыр ол районунга суггаттыг черниң шөлүн калбартыры тараа болгаш техниктиг культураларның туруштуг дүжүдүн өстүреринге дөгүм болур. Шаньси, Шэньси болгаш Ганьсу можуларда суггарылга каналдарының гудуунун талазыбиле улуг ажылдар база чоруттунуп турар. Синьцзянда — Үйгур автономнуг районда тудуун дооскан 32 улуг суг шыгжавырларынче сугну долдур аксыры өгелээн.

Национал кадрлар өзүп турар

Улусчу эрге-чагырганың чылдарының дургузунда 30 муң ажыг моолдар, үйгурлар, чжуанчылар, тибеттер болгаш КҮР-нүн өске-даа биче национал дарының төлөөлекчилери дээди эртемни алган. Ам чурттун 50 ажыг биче национал дарын төлөөлөөн 300 муң ажыг кижи улусчу интеллигенцияның армиязында турун турар. Кыдатка улус[illegible]люцияның тиилээнинин с[illegible]нде биче национал дарның төлөөлекчилериниң 110 муң ажыг кижини эге, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң башкылары кылдыр белеткээн.

Шаанда дарладып чораан национал дарның төлөөлекчилери КҮР-нүн экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга улам улуг рольду ойнап турар. Улусчу эрге-чагырга бот башкарылганы бүгү биче национал дарга тыпсып берген. Чуртта 4 автономнуг районнар, он-он автономнуг округтар болгаш үездилер тургустунган.

Экономиканың болгаш культураның янзы-бүрү алырларына улуртукчу административтиг кадрларны болгаш тускай эртемниглерни биче национал дарның төлөөлекчилериниң белеткээрибиле Пекинде, Ланьчжоуда, Сианиде, Чэндуда болгаш Наньнинде биче национал дарның институттарын тургускан. Ол институттарның «хоочуннары» Ланьчжоу болгаш Пекин институттары туруп келгениниң 10 чылдарының дургузунда 20 муң ыңгам тускай эртемниглерни белеткеп үндүрген. Ам бо үеде КҮР-нүн биче национал дарының институттарында чурттун биче национал дарының төлөөлекчилери 15 муң оолдар, кыстар агрономия, геология, механика, литература болгаш өске-даа ол ышкаш түүлдер талазы-биле эртемнерни шингээдип ап турарлар.

Идегели чок

ТОКИО. (СЭТА). Японияда 35 хар ашкан кижиге ажыл тып алыры берге. Ынчангаш ол амыдыраар хөренгилер чок чурттаар ужурга үргүлүү таваржып, ажыл тып алырынга идегел чок болуп турар.

Ол дугайын япон статистиканың саннары тодаргай чугаалап турар. 1960 чылда ажыл тыпсып бергеннерниң ниити санында кижи ортузу четкен хөрөөженнер болгаш эр кижилер үүгле 11,8 хуу болган. Бүдүрүлгелерде болгаш алган черлеринде ажылдап турар бүгү кижилерниң 47 хуузунун хары 24-тен ашпайн турар дээрзин солун айыткан. Күш-ажыл министерствозунун саннарын тайылбырлавышаан, «Иомиури» солуннуң бижээни болза, 35 хар четкен дөрт кижинин бирээзиде ажыл чок болуп турар.

Областың кышкы XVI спартакиадазы СӨӨЛГҮ ХҮНДЕ

Спорттун ийи хевириниң (15 км-ге чаржырынга болгаш трамплинден халыырының) киржикчилери спартакиаданың үшкү хүнүнде Дөге дааңда чаа трамплинден халаан.

Область чемпиону атты «Динамо» ниитилелиниң спортчузу Горяинов чаалап алган. Ийиги черде Ховалыг («Буревестник»). Үшкүзүнде Дорофеев (Каа-Хем). Ийи хевирге команда зайы-биле черлер мындыг: бирги черде «Динамо» — 7 санныг, ийигизинде «Буревестник» — 9 санныг, үшкү черде «Спартак»—19 санныг.

Даг спортунун маргылдаазынга киришкеннерниң техниказы мурнунда чылларга бодаарга элээн өскен. Ынчалза-даа Дөге дааңда тургускан трамплин болгаш слалом оруу разряд нормазы дужаарының негелдеринге дүүшпейн турар. Ол чорук бо хевирлерни калбаа-биле нептерединге шаптыкты кадып турар. Хоорайның спорт организациялары 1961 чылда комсомолчу-аныяктарның киржилгези-биле Дөге дааңга трамплинни тудуп, слалом оруун белеткээр ужурлуг.

М. ЛЕБЕДЕВ.

ИЙИ РЕКОРД

Ол аразы үр-даа болбаан. Чамдык кижилер хөрөөженнериң 10 км-ге область рекордун чаартыр кижи ховар боор дижип турар аразында баштайгы хаакчы көстүп келген. Хөрөөнде «266» дугаарлыг уруг дистанцияны доосту. Ол болза «Буревестниктиң» төлөөзи Агапова болду. Оон шагы 44 минут 23 секунда. Рекордка чүгле 15 секунда четпейн барган. Оон улаштыр келген Атамановның («Труд») шагы 47 мин. 13 секунда. Чооду (Тес-Хем) Атамановадан чүгле 4 секунда соннап келди.

«Динамонун» хаакчызы Шабалина бодунун мурнунда үнген 30 ажыг хаакчыларны эрткеш, маннап келген. Оон шагы 43 мин. 55 секунда. Шабалина 4 чыл ажыг үеде туруп келген область рекордун 13 секунда экижиткеш, чаа рекордту тургускан.

Эр улустун 30 км-ге чарыжы база-ла чаа рекорд-биле доозулган. 30 км-ге область рекорду 1 шак 50 мин. 37 секунда турган. Ону Кыргыс Дедеш-оол 1960 чылда тургускан. Бо удаада Ю. Непомнящий («Буревестник») дистанцияны 1 шак 48 мин. 44 секундада эрткеш, бирги черни ап, чаа рекордту тургускан. Ийиги черни Лепешкин («Труд») болгаш үшкүзүн Глухов (Таңды) алган.

Спартакиаданың ийиги хүнүнде доозулган коньки маргылдаазының түннели мындыг: 4 дистанцияга түннел ёзугаар область чемпиону атты Г. Соколова («Буревестник»), алган. Ийиги черде Л. Есарева, үшкүзүнде Мананникова (Бии-Хем). Эр улустун 4 дистанцияга маргылдаазынга А. Моргун (Каа-Хем) чемпион болган. Ийиги, үшкү черлерде А. Есарев («Урожай») болгаш М. Оюн («Спартак»).

* * *

Кежээ «Тыва тудуг» трезинин залынга областың XVI кышкы спартакиадазының түннелин үндүрген. Спартакиаданың команда талазы-биле бирги черин «Буревестник» ниитилелиниң командазы алган. Аная областың спорт ниитилелериниң болгаш организацияларының шилчиир кубогун, бирги чергенин дипломун болгаш вымпелди тывыскан. Ийиги черде «Динамо» болгаш үшкүзүнде, «Спартак» ниитилелериниң командалары.

Дараазында черлерде: Таңды, Улуг-Хем районнарын, «Урожайның» Бии-Хем, Каа-Хем районнарын, «Труд» ниитилелиниң, Тожу, Барыын-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының командалары.

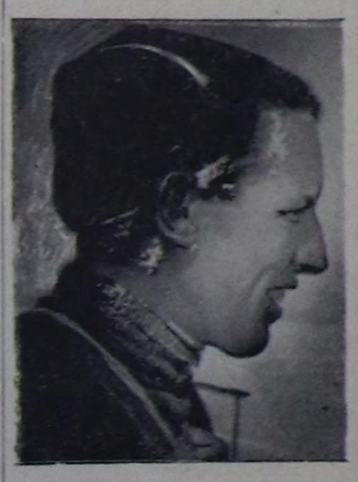

Тус-тус типилекчилерге «Чемпион» деп хөрек демдээн, хүндүлел бижиктерни болгаш өртектиг шанналдарны тывыскылаан.

Чуруктарда: 20, 30 км-ге хаак чемпиону Н. Непомнящий болгаш коньки-ге хөрөөженнериң область чемпиону Г. Соколова.

А. АЛЕКСЕЕВ,
фотолар авторнуу.

Канаданың командазы — делегей чемпиону

ЖЕНЕВА, (СЭТА). Шайбалыг хоккей талазы-биле делегейниң 27-ги чемпионады доозулган. Канаданың командазы делегей чемпиону болган. Чемпионаттың сөөлгү хүнүнде Канаданың командазы Совет Эвилелиниң командазын 5 : 1 санга уткан. Канаданың хоккейжилери делегей чемпиону атты моон-биле 18 удаа чаалап алганы ол. Олар 13 санны алган. Чехословакияның командазы база-ла 13 санны алган, ынчалзадаа олар Канаданың хоккейжилериге бодаарга, бодунун удурланыларының хаалгазынче шайбаны эвээшти кииргеннер.

ССРЭ-ниң командазы делегейге үшкү черни болгаш Европага ийиги черни алганнар. Дөртү черде Швецияның, бешкизинде Герман Демократтыг Республиканың, алдыгы черде АКШ-тың, чедигизинде Финляндияның болгаш сески черде Германияның Федеративтиг Республиказының командалары.

Лаостуң тайбыңы, нейтралитеди болгаш хамаарышпас чоруу дээш!

МОСКВА. СЭТА-ның хайгаараакчызы Василий Харьковтун бижээни:

Марттың 15-жи — Азияның болгаш Африканың улустарының Лаостун улузу-биле оон тайбын, нейтралитет болгаш национал чангыс эвидээш демиселинге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү. Азияның болгаш Африканың чурттарының эпсеткил каттыштырылгазының төвүлелиниң бо чылдың январьда Каирге болган онза сессиязының шиитпирин ёзугаар Лаостун хүнүн доктаатган. Африканың болгаш Азияның 29 күрүнелериниң улустарының сессиянның ажылынга киришкен төлөөлери Лаоста даштыкы интервенцияны чайладырын, ол чуртун нейтралитедин болгаш хамаарышпас чоруун хандырын берги дег ындыг таарымчалыг байдалдарны тургузарын чангыс эптиг сеткил-биле негээннер.

Сессиянның негелделерин үүгле ол ийи диптериниң өвес, харын база чер бөмбүрзээниң өске-даа булуннарының улустары калбаа-биле деткип, үүлдүгүүнүп көрген. Демисежип турар Лаос-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкини массалыг болуп, бүгү делегейге ёзулуг-ла калбарган. Чоокка чедир-ле даглыг болгаш миллион-миллион чаанналыг чурт кылдыр сурагжаан. Лаос хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш улустун демиселинин мурнуку одуруунга тургустунуп келген.

Лаоста даштыкы интервентилериниң болгаш олардың айбыларының — лаос үймээнчилериниң өскүдүп үндүрген дайынының чалбыжы ол чуртун девискээринден ырак черлерде көстүп турар. Чалбыш Мурнуу-Чөөн Азияның кожа турар күрүнелериниде тайбыңга база кыжаныш турар. Лаоста дүвүрээзиниг болуушкуннарның, оон нейтралитединге болгаш хамаарышпас чоруунга интервентилериниң халдаашкынының үеинде тайбыңга ынакшылыг кижилер лаос улуска дузалаарына бүрүн шиитпирлиг. Мораль талазыбиле ол деткимче, эп-сеткил каттыштырылгазының ол калбак шимчээшкини бодунун херээ дээш демисежип турар Лаостун улузунга сорук киирикчи үндезин болуп турар.

Демиселдин чорудулгазында Лаостун янзы-бүрү патриоттуг бөлүктериниң национал чөпшээрежилгези, улус чоннун болгаш армияның сыры каттыжыышкыны быжыглыг турар. Суванна Фуманың дүрүм ёзугаар чазааның шериглери Патет Лаонун дайынчы отрядтары-биле холхолундан туттунчуп алгаш, ниити дайзынга удур кады демисежип турар факт Лаостун улузу бодунуң чуртунун национал чангыс эвин кайы хире бедии-биле үнелеп турарын көргүзүп турар. Ол национал чангыс эпти тайбыңның, нейтралитеттиң болгаш хамаарышпас чоруктун оруу-биле Лаостун хөгжүүрүнүн кол фактору кылдыр улус чон көрүп турар.

Демисежип турар Лаос-биле эпсеткил каттыштырылгазының хүнүнде делегейниң хөй-ниитизи делегейниң дүшкүүрлүг чоруунун одаан Лаоста тургускан чылдагааннарже кичээнгейин база катап көрүндүрүп турар. Лаоста дайын Женева дугуржулгаларын каржызы-биле үрээнинин, ол чуртун иштики херектерине даштыкы шуут холгаарлаашкынының үржуунда эгелээн. Ол холгаарлаашкын Лаосту шериг эвилелериниң четкизи-биле шорбаштырар, ону өскенин эрге-ажыктарының оруунче киир тыртар болгаш даштыкы шериг базазы болдурар сорулгалыг турган.

Ындыг болганда, Лаоста байдалды таарыштырар, ол районда дайынның өртүн өжүрер дизе, хамыктын мурнунда ол өртүү өөскүдүп үндүрген чылдагааннарны чайладыры эргежок чугула. Өске сөс-биле чугаалаарга, Лаоста даштыкы интервенцияны доп-дораан чайладыр, оон девискээринден АКШ-тын, Таиландының, Мурнуу Вьетнамның болгаш чанкайшичилериниң шериг ажылдакчыларын болгаш шериг техниказын үндүрер херек. Лаоста үймээнчилерге дузаламчыны көргүзери үргүлчүлеп, Лаостун иштики херектерине даштыкы холгаарлаашкын соксавайн турда, лаос айтырыгны тайбын шиитпирлеп болбас.

Лаоста дайын чорудулгаларын соксадыры, Женева дугуржулгаларына үндезилээш чуртта байдалды таарыштыр чогумчудары Лаос талазы-биле делегей конференциязын чыылдырарын хандырып болур ийик. Лаоска тайбыңның болгаш нейтралитеттин политиказын амыдыралга чедишкинниг боттандырарын ындыг конференцияны чыылдырбайн чедип ап болбас.

Конференция болза, хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязының дараазында үеде ажылдаарына база айтыышкынларны бээр, Лаоста тургустунган байдалдан хамаарыштыр эргежок чугула немелде эргелерни ол комиссияга бээр ужурлуг. Лаоска тайбын, нейтралитет, национал чөпшээрежилге болгаш чангыс эп дээш демиселдин комитединин чоокта чаа медеглээни ёзугаар алырга, 14 чуртларның конференциязы патриотчу партиялардың болгаш янзы-бүрү национал дарның төлөөлекчилерин киириштирги дег калбак эвилелдин чазаан тургузарына белеткел чуруму-биле делегей комиссиязының чаа сорулгаларын тодарадыр ужурлуг.

Ол черде боттуг арга-дыр. Делегей конференциязын чыылдырарынга бүгү-ле болдунар аргалар бар. Ынчалзажок Лаостун үймээнчилерин деткип турар бөлүктер конференцияны чыылдырарынга өш-биле моондактар ужураштырарын күзеп турары илден. Үймээнчилериниң баштакчызы генерал Носаванның чоокта чаа Пном-Пеньге чораанын Лаостун патриотчу күштери делегей конференциязын чыылдырар дугайында бодунун чарлаан туружундан ойталаарынче Суванна Фуманы чайыылдыраарының орадлажыышкыны кылдыр көрүп турар.

Ынчаарга Лаостун үймээнчилериниң даштыкыда сорук киирикчилери Лаоска ыйыышкын таварыштырарының аргаларын база дагын ажыглаарын орадлажып турар. Суралыг америк хайгаараакчы Д. Олсоптун чеченчидип чугаалаанын ёзугаар алырга, АКШ-тын чагырыкчы чамдык бөлүктери Лаоска хамаарыштыр боттарын «шуут-ла чидиг бижектиг бизинде» чүве дег кылдыр туттунуп турарлар. Ол бөлүктер Лаоста үймээнчилерге транспорттун болгаш харылзааның өн болбаазырангай чепсектерин бээрин күзеп турар дээрзин Олсоп дыннаткан. Хайгаараакчының сөстери-биле алырга, өске шиитпирлер «өн шынгыы болгаш шиитпирлиг хемчеглерге практиктиг белеткелди» көрүп турар. Ол дээрге Лаостун патриотчу күштериниң адынга шуут кыжаныышкын кылдыр дынналып турар. Лаостун херектеринге «кызылдарның холгаарлаашкыны» дижир чүдекбужар нүгүлду база дагын чорудуп турар. Ындыг янзылыг даап бодаашкыннар чеже катап сыыйландыр чарлып дүшпээн дээр!

Ындыг янзылыг хемчеглер Лаоста байдалды чогумчутпас, харын ону улам ынай чидиглендирер деп чүве тодаргай.

Лаостун херектеринге холгаарлаашкын херек кырында кайын боттаныр турарын улустар кайгамчык эки билип, көрүп турар. Лаос улус-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илереттинаан, олар болза даштыкы халдакчыларга болгаш оларның чалчаларынга: «Лаостан холунар ырадынар!» деп бөгүн шиитпирлиг медеглеп турарлар.

КОЛХОЗЧЕ ЭЭП КЕЛГЕНИ

I.

Күскү эртен. Чер кырында шагжагар хыраа дүжүпкен. Күнгуртуг сыныңдан хүн харап олурган. Колхоз конторазының казапчазының кырында ийи кижиниң кылаштап эрткен истери тода көстүп чыткан.

Контораже киргеннериң баштайгызы колхоз даргазы болган. Дүүн кежээ хуралга чугаалашкан соонда ам ажыл-агыйны бир янзы удуртуп эгелээр дээш, дан хаазында-ла тура халааш, колхоз даргаларының справочнигин номчугулааш, ам кээп стол артынга олурупканы ол.

А оон соон ызырты чазадак сынныг эр кирип келген.

— Мен совет хамаатызы кижиле болгай мен, дарга, каяа-даа ажылдаар эргелиг мен ыйнаан, але? — деп, демги эр шорулгактыг айтырыгны салган.

— Ынчанмайн канчаар, эш Баадыр. Силерниң оонар черле чөп-тур. Силер колхоз кежигүнү кижи болганынарда, Уставка чагыртып, дааскан ажылды күүседир хүлээлгелиг болгай силер — деп, колхоз даргазы таваар тайылбырлаан.

— Ийе, дарга, мен ону билир мен. Мээң келген ужурум болза, — дивишаан, Баадыр хойнундан сып каан калбак саазын үштүп эккелгеш, — колхоз кежигүнүнден мени үндүрерин дилеп турар кижи-дир мен.

Дарга билдириишкинни чүгүртүп орар аразында безин Баадыр ыыт чок олурбаан:

— Колхозка кирери-даа хостуг, үнери-даа хостуг дижип турар-ла болгай бис. Мен ону база ажыглаар сагыштыг мен ийин, дарга. Саазынга айтып каап, херек кырында хоржок дивес-ле болгу дег.

Дарга билдириишкиннин солагай талакы азыынга чүве бижээн соонда:

— Баштаар черге көөр бис — деп харыылаан...

II.

Алды чыл эрткен.

Баадыр «Тере-Хөл» колхозтун кадаа клувунче эгенген чүве дег кирип келген. Ында колхозчулар чыглып алгаш, боттарының отчёт-сонгулдалыг хуралын эрттирип турганнар.

— Эштер! Дараазында колхозка кирери-биле билдириишкин бижээн кижи болза Семен Баадыр-дыр — дээш, колхоз даргазы эш Даваалай оон билдириишкинин номчаан. — Колхозчулар, кандыг санал барыл?

— Менде айтырыг бар — дээн соонда буурул баштыг кадай туруп келген. — Бистиң даргавыс билбес боор, Семен Баадыр мурнунда-ла колхоз кежигүнү чораан кижи бо. Оон үнүп чоруткаш, сельпо-биле керээ чарып алгаш, колхозтун аныыр девискээринге аннап, балыктап, тооруктап, каттап, оон акшазыбиле арагалап чорбадыва. Ам ол чүнү бодап турарыл?

— Кырганның айтырыы чөптүг. Ол ынчаар айтырар-даа эргелиг, мен дорт харылаар ужурлуг мен, эштер — дээш, Баадыр улуг тынган. — Мен колхозтан үнеримде, доораттан ажык тып ажылдаар бодаан кижи болгай мен. Ам билип турарымга, ындыг эвес чүве-дир. Коллективтиг амыдырал күштүг, байлак-шыырак, доораазында турар хөөн чок, чон-биле кады ажылдаксаар, ниити чедиишкиннерге өөрүксээр чүве-дир.

Оон-моон үннер үнген:

— Ол-ла болгай, билинген-дир!

— Дамырактар хем бооп каттыжар, тарамыктар артель бооп каттыжар!

— Демниг саасканн тевени-даа тиилеп шыдаар!

— Ам кымда айтырыг барыл, эштер? — деп, колхоз даргазы улусту оожургадып, коңганы хапкан.

Колхозчу Василий Доржу туруп келген:

— Семен Баадыр чай боорга-ла самолёт хонар черже маннаар, чиик арга-биле хөй акша тып алыксаар кижи болгай. Ам оозун канчаар ирги?

— Колхозка кирген соонда Уставка чагыртып, шыдаар шаам-биле ажылдаар апаар мен — деп, Баадыр база-ла бүзүреткен.

— «Кадыг ажыл кылбас мен» дээр чаңын бар ышкажыгай, оонну чидирип алган сен бе? — деп, колхозчу Байыр айтырган.

— Баштаар черден менээ чүнүле даандырар болдур, ону күүседир мен. Күш-ажылды чаа ёзу-биле көрүп, чаа чанчылдарга өөренир ийи келген-дир — дээш, Семен Баадыр хавааның дерин чотпушаан, «эшөөрнүң чөптүг айтырыглары ам-на төнген-дир, ам саналче кирер, таптыг дыңнап алыр-дыр» кылдыр бодангылаан.

* * *

Кижиниң амыдыралынга уттундурбас кыска үелер тургулаар. Шак ындыг үени Семен Баадыр чурттап эрткен. «Тере-Хөлдүн» ажыл-ишчилери оон аажы-чанында багай үүлдерни шүгүмүүлеп, ажыктыг чагыларын, чаагай күзээшкиннерин илереткеш, боттарының колхозчу өгбүлезинге ону хүлээп алган. Ам бүгү чүве Семен Баадырның бодундан, оон канчаар ажылдаарындан, чонга кайы хире дузаны чедиринден хамааржыр. Алдар-хүндүткелге чедер орук күш-ажылчы херектерни таварты эртер.

А. ДАРЖАА.

Бойдус хайгаараакчызының демдеглели

ДЫРБАКТЫГ

Бии-Хем районнуң Ожу, Хут, Мээзил болгаш өске-даа аргасынныг черлеринде ан-меннің хөйү кончуг: оон элбек өскен эликти-даа, кичээнгейлиг сыынны-даа көрүп болур. Ында буур эрткен истер, хаваннар шыырыктырган одарлар, кара куш ойнаар черлер кайы хөй.

Эртенин-не элик оттаар улуг эвес дөнчүгеш ындыга Маады Чончун анаа эвес иске таваржы берген. Ол анның тавангайының изи чымчак тырыккыланчак болгаш шай ижер аяк хемчээли хире. Базымнары делгем. Ылап-ла тодуг ан-дыр, дырбактыг-дыр деп чүвени анчы дораан-на эскерип каан. Дайзынның эртенги чемге чүнү шеглеп алганын көөрү-биле анчы ис уунче чорупкан.

Үр-даа болбаанда ол, шиви адаанда иштин чаза тепкеш, сааттарын үзе ызырып каан кыс эликке таваржы берген. Демиселдин болган черин шинчилеп көрүп турарга дырбактыг, дүне дөнчүгештиң чыт какпас талазыбиле келгеш, улуг шиви будуунун кырынче үне халый берген. Будукче эптиг үнгениниде ында хар безин барып дүшпээн. Эликтер эртенги одар соонда ыяш аразынче кирип чыткан. Баштай шиви адаа-биле хүлбүс чоок эрткен, ынчалза-даа дырбактыг шимчевээн, кажан кыс элик эртип чорда ооң кырынче «бора чаннык» шурай-ла берген.

Күштүг-ле шураашкын. Дайзын ан 5 м ажыг черни агаар-биле эрткеш, камгалал чок эликтиң хөрөөнче холдарының күштүг дыргактарын кадай каккаш, буду-биле эликтиң иштин чара тепкен.

Дырбактыгны өлүрерин шиитпирлээш, элик сегиниң чоогунга Маады кедээш чыдыпкан. Ийиги хонукта кежээки айдың үнүп турда, дырбактыг бо-ла келген: черлик моортайның кежиниң чамдык черлери каразымаар, мойну ак, арнын селбегер дүктер дуй ап чоруур болгаш кулактары чидиг, ында сыргаларлыг. Кудуруу чолдак, кара хөө-ле.

Дырбактыг кедегилзеп, дыка чоок чедип келген. Маады шыдашпайн тонаан базыпкан. Боодан үнген чаңгы кожазында даггa чедип чорда, дырбактыг ийи халаш, барып ушкан. Маады моон-биле 4 дырбактыг өлүргени ол. Оон ыйай 4 бөрүнү, 2 чекпени база өлүрген кижи.

Дырбактыгны бүгү чыл дургузунда өлүрер, ол аразтан ан ан-ныыр ажыл-агыйынга улуг хораны чедирип турар. Аш, тодуг-даа дивес: күшкүл, кара куш, кодан, тооргу, чүү-ле таваржыр болдур, өлүргеш, каап чоруур. Кыжын дырбактыг дыка хөй амытаннарны чемгерер. Улуг харга чекпе чоруп албас, ынчангаш дырбактыгның «сартыын» чиир дээш падын бараар. Каарган, сааскан, күзен база ындыг.

Кажан тайгала хар чарбыннай бөөрге, дырбактыг аштап эгелээр, ындыг харга чоруп албас апаар, а чекпе калбак патпаангайы-биле хаактыг кижи дег чоруп турган, чарбынга даваны тазарган эликтерге безин күш чедиптер. Ынчангаш ам дырбактыг чекпениң «сартыын» амданнаныш эгелээр.

Март айда дырбактыглар сүржүп эгелээр. Бир кыс дырбактыгның чанынга 3—4-даа эр дырбактыг чоруур. Ийи чартык ай болгаш кыс дырбактыг 3—4 оол төрүүр. Ийи ай эртип чорда олар иезин-биле «аннап» эгелээр, «аърга школазын» доосказ, аваазы ышкаш дайзын ан апаар.

Бир эвес чайын дырбактыг уязынга таваржы берзе, ооң оолдарын улуг кичээнгейлиг ажаан албас болза хоржок. Олардан өвес, оларның иезинден сестир херек. Оолдарының «медээзин» дыннап кагза, кырган дырбактыг тонак чазылдырбайн чорда, шурап келир.

Дырбактыгның кежи дүккүр. Ооң тавангайының кежи-биле бөрт даарап алырга тергиин быжыг. Дырбактыг эъди-биле чем кылып болур, амданныг, аксымаар өннүг эът болур.

Чурукта: дырбактыг «аннап» чоруптарына белен.

О. ГАВРИЛОВ.

Редакторнуң ораламчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Соңгу чүктүн челээжи»** — 11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда. (Биче залга): **«Доңгалыг уруг»** — 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кижи — келир үеде» — 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Граф Монте-Кристо» (II сериязы) — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

деп кинону көрүнер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң ораламчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурнайның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт киллистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура - амыдырал киллистериниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС — 00725. Чагыг № 487. Культура эргелелиниң типографиязы